

HOTARUL

LITERAR — CULTURAL — ARTISTIC

ANUL IV. Nr. 3.

ARAD

MARTIE 1937

CUPRINSUL:

Tiberiu Borneas	Criza universitară și cultura românească
Liviu Albu	Tablou de primăvară — versuri —
Cornelia C. Bodea	Cetatea Desnei — II. —
Gh. Moțiu	Cântec de închisoare — versuri —
Marcel Olinescu	Tăcerea
Petre Pascu	Liniiște — versuri —
Sabin Veselie	Poezia d-lui Lucian Blaga — II —
Traian Mager	Indicii despre vechimea așezărilor românești în ținutul Hălmaagiului
Iuliu Sabin	Cântec păgân. Nedumerire — versuri —
Maliu Bogoe	Epigrame
Remus Gorgan	Epigrame
Gh. Moțiu	Stropi din cascada vieții...
Grigore Bugarin	Sora bună. Cântec — versuri —
Mihail Lucața	Agrarizare sau industrializare?
Emil Monția	Doinele și cântecele populare românești a) Duce-m'aș!... b) Zis-a mama... c) Murăș, Murăș! d) Urâtul din ce-i făcut
Pan	Cronica rimată

DĂRI DE SEAMĂ:

(t. v.)

Teatrul românesc al Aradului

CĂRȚI: GEORGE GREGORIAN: Lumini de seară (a. n.) — G. POPA-LISSEANU: Date privitoare la maghiarizarea Românilor (gh. ciuhandu) — C. GANE: P. P. Carp — voi, II — N. POLIZU-MICȘUNESȚII: Nicolae Filipescu — OCT. TĂSLĂUA-NU: Amintiri dela „Lucaefărul” (i. pogana) — CORNELIA BODEA: Cetatea Deznei (gh. ciuhandu)

INSEMĂRI: Preoții și polițica (t. b.).

NOTE despre: Pan — Părintele Dr. Gh. Ciuhandu — Cărți arădene.

HOTARUL apare lunar sub ingrijirea unui comitet de redacție alcătuit din membrii „*Ateneului Popular*” și din câte un reprezentant al societăților culturale federalizate: *Astra*, *Institutul Social Banat-Crișana* despărțământul Arad, *Concordia*.

REDACTIA ȘI ADMINISTRAȚIA :

A R A D,

Strada Vasile Goldiș 6

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ABONAMENTE :

Autorități, întreprinderi, instituții	Lei 500
Biblioteci și Particulari	Lei 200
Preoți, învățători, studenți	Lei 100

Manuscrisele admise de comitet vor fi publicate în ordinea primirii. Autorii sunt rugați a le trimite scrise la mașină pe o singură pagină. — Cele nepublicate nu se înapoiază.

Criza universitară și cultura românească

Suntem un popor tânăr, abea la 12 decenii depărtare temporală de cel mai întunecat milenar ev mediu. Cultura noastră străveche revoluționată de intrarea, în preajma pragului veacului al 19-lea, în sfera evoluției moderne, n'a izbutit încă să-și întemeieze o creștere generală, continuă și normală din elementele dispartate și neasimilate ale acestui nou crug de devenire socială și națională. Așa se face că la noi cultura este aproape numai oficială. Cultura n'are alte surse de subiecți decât școala. N'am ajuns încă să se formeze oameni de cultură în afara treptelor de titrare — oficiala consfințire a unui grad de intelectualitate egală cu o câtime de enciclopedică învățătură. **Cultura românească este aproape în întregime oficială.** Nevoile statului român modern cereau un aparat administrativ tot mai mare. Pentru formarea elementelor cerute de trebuințele biurocratice ale statului trebuiau școli cu dascăli, programe și organizare. O bună vreme, până în timpul din urmă, factorul uman al școlii era împlinit din puținii oameni de cultură recunoscuți. Iată de ce cultura românească este aproape exclusiv oficială. (Cât despre programele și rânduirea lăuntrică a școlii acestea au fost împrumutate de aiurea, căutându-se, ca peste tot, să se găsească forma cea mai perfectă din punct de vedere doctrinar și principial, iar nu forma cea mai potrivită în cazul dat). Era firesc, ca atunci când singurul țel al învățământului nostru de toate gradele era numai acela de a îndestula necesitățile biurocratice ale unui stat în crescândă dezvoltare extensională, acest învățământ să cuprindă și închiadă în structura sa intimă vicii adânci și inerente, provenite din două izvoare: unul general, din viciile generale și unanim recunoscute ale întregului organism formal și esențial de stat, din moravurile dăinuinde sub strălucitorul veștmânt instituțional de moderne orânduiri juridice și economice, și altul special, din viciile derivate din însuș scopul acestui învățământ.

Aceste vicii constituționale speciale învățământului românesc sunt: **superficialitatea** ca urmare a cantității de absolvenți de livrat (mai ales după Unire, în urma aportului minim de funcționabili a Ardealului), **enciclopedismul sau erudiționismul** (trăsatură de altfel caracteristică întregii culturi a vremii postbelice. Omul veacului XX pune prea puțin preț pe munca de sinteză, mulțumindu-l cantitatea cât mai mare de cunoștințe acumulate prea desori printr'o excesivă sforțare de memorizare. Omul contemporan se vede în centrul labirintic al unui complex de contradicții și anomalii sociale și culturale; prin cantitate el crede a putea remedia nepuința sa în fața acestui turburător impas), **abstractismul învățării** (lipsa materialului didactic intuitiv care ușurează actul intelectual al învățării, creind cecace se cheamă cultura formală, atât de redusă la școlarii noștri siliți a recurge în tot momentul la puterea de imaginație. Aici poate să fie cauza principală a fenomenului de capitală însemnătate a nonaderenței la realitate a absolvenților de școli).

Învățământul universitar românesc se resimte de aceleași vicii fundamentale coroborate cu o stare de lucruri anarhică. **Universitățile românești în lipsește austeritatea de moravuri și atmosfera îmbolditoare și prielnică muncii serioase și asiduie, indispensabile lăcașului de formare a adevăraților oameni de cultură.** Lipsurile și cusururile sunt numeroase. Iată câteva. Prăpastia dintre catedră și bancă. **Criza universitară este în primul rând o criză a dascălimii universitare.** Răceala și desinteresul față de studențime, lipsa conștiințiozității — elementul primordial al respectului ce trebuie să aureoleze dascălul — sunt tot atâtea cusururi. (Profesorul ține cursul rar, grăbit. Cursul este făcut de mântuială. Examenul este parodie, sistematică bătaie de joc a muncii cinste și serioase). Lipsește sentimentul apostolatului. Lipsește elementele obiective ale studiului temeinic: bibliotecile bine organizate și puse la punct cu bibliografia de specialitate. Lipsește mediul intelectual, lipsește concepția științifică de cercetare obiectivă, de îngăduință a concepțiilor adverse, loialitatea, respectul datorit preopinentului. Suflul intoleranței și al mistificării răvășește universitatea, împiedecând formarea adevăraților oameni de cultură de care avem atâtea nevoie.

Universitatea românească este un complex de desarmonii stridente. Cuprins în tenebrele acestor desarmonii tineretul studios este rupt din mediul său, lucru firesc, dar nu este redat niciunui alt mediu, alimentând și crescând numărul desrădăcinaților sociali, proletariatul sufletesc al veacului vitezii, televiziunii și betonului.

Soluționarea crizei univesitare este grea. Este fals a se da deslegare aspectelor secundare și derivate ale acestei crize, așa cum se încearcă prin legea învățământului superior. Căci faptul politicizării studențimii nu este decât un accesoriu al marelui anarhii ce stăpânește Universitatea. Prin înăsprirea examenelor anuale și de licență și a condițiilor de admitere, prin renunțarea la nefastul principiu al democratismului univesitar, automat vom rezolva problema politicii în universitate. Astăzi se face politică din cauză că actualul sistem îngăduie și încurajează superficialitatea și frunzăreala.

În ziua în care examenele vor fi serioase și vor prezenta cheazășia promovării numai a elementelor bine pregătite și muncitoare, după criteriile obiective, cu excluderea criteriilor extralegale și extramorale, vom obține, automat, despoliticizarea studențimii și stârpirea hidoasei specii de studenți de profesie. Înainte de o reorganizare materială, Universității românești îi trebuie o asanare și o redresare morală. Universitatea să răspundă menirii ei de educatoare. În mod normal Universitatea nu formează decât într'o mică măsură. Menirea ei este de a îmbogăți intelectul cu un bagaj de cunoștințe generale și, mai ales, de a crea o cultură formală, de a da o metodă de studiu și o orientare ușoară în câmpul activității științifice, pentru o muncă extra și post univesitară. Școala în general are acest rost, precum și acela de a crea trebuințe intelectuale. Ori până astăzi școala românească a abdicat dela acest rost suprem, îndreptățelnic al existenței sale.

Criza univesitară nu poate fi soluționată decât parțial atâta vreme cât școala românească dăinuiește în actuala sa șubredă alcătuire.

Școala românească își așteaptă reformatorul vizionar. Azi nu putem face decât un singur lucru: să-i dorim venirea cât mai neîntârziată.

Școala fiind în criză, este firesc ca și cultura românească să treacă printr'o criză profundă, de structură, trădată printr'o stare de haos și anarhie și de criticism sterp.

Sunt două crize în relație funcțională. Asanând școala vom avea un început de îndreptare pe tărâm cultural. Criza culturii românești este însă cu mult mai profundă și mai complexă pentru a fi soluționată printr'un singur ciclu de măsuri.

Tiberiu Borneas.

Boboci se trezesc cum amorțcală,
E soare, ca'd, parșum de primăvară.

Pe trunchiuri se îngână linere pârcechi,
Așa cași pe vremuri și cum va fi în veci:
Pe dolmă prunci, căruțe, fele și flăcăi
Cu ochii așintii departe n zări
Albastre. Sus pe cer nori-mielușori
Umbresc seninul d'alb de lăna lor.
Covoare verzi de iarbă jos, pe câmp
O mare de smarald, speranța celor frânși.
Pe flori de perseci în grădini
Roiesc albi, sorbind sug sucu' fin
Neobosite sbârâind; în zboru' rupt
S'amestecă bondari cățiva și cățiva viespi
Subțiri d'otrava ce cu foc
Ei oculează în mâni pe loci
Un trântor grădinar printre căpșuni
Lungit pe burtă jos după aluni
Cu mâna zgărie pământu-ușor
Brăzdat dibacu d'un vrednic mușuroiu:
Plivește iarba ce a năpădit
Modesta plantă ce s'a năbușit.
Pe pom o mierlă cântă trilul ei,
Se ia la luptă dreaptă cu-un sticlet
Superb ce saltă svelt pe un boschet,
Și întreșes în dulce simfonii
Amorul lor nestins în elegii,
Și-n dilirambi pindarici, majestoși,
Eterna glorie pentru Acel
Ce tuturor le dă imbelșugat
Ce dreptii cer pe drept dela Cel Drept.
Apoi un vesel cuc tot cucuind
De răs se face vrând-nevrând, în rând
Când pune-n spaimă rece june, juni,
Cu cântul monoton de cucu-cuc.

Pe pantă-n jos fecioare pleacă la izvor,
Le ies în ca'e juni sglőbbii arzând de dor:
Privirile li-se 'ntâ'nesc, se înțeleg...
Și-acasă cei bătrâni-nzădar desleg.
E soare cald oriunde te întorci,
Acum răsare floarea din boboci.

LIVIU ALBU.

„CETATEA DESNEI“

dela primele dibuiri până la cădere în ruină

de **Cornelia C. Bodea**

III.

Epoca turcească: Situația politică a Ungariei înlesnește pătrunderea Turcilor. Zarandul și cetățile lui. Jalea locuitorilor slugi la trei stăpâni.

Zbuciumata istorie a Zarandului, **cu întreaga lui constelație de cetăți**, începe odată cu dezastrul dela Mohaci (1526), care dă curs liber pătrunderii turcești în Ungaria slăbită și desbinată prin contemporanele certuri dintre partidul german și național.

Situația excepțională a acestui „ținut al Crișului”, înzestrat cu toate bogățiile solului și subsolului — de a căror faimă vorbesc atâția istorici unguri, în frunte cu Mathias Bell. — 1) a fost invidiată (și deci nu fără motiv) de regele ungar și Voevodul ardelean, la cari se adăugă mai apoi Impăratul german și Sultanul. Comitatul Zarandului ajunsese un fel de măr al discordiei în orice dietă, în care se discuta soarta Comitatelor dintre Tisa și Ardealul propriu zis. Nici nu intra în discuție: Era parcă o înțelegere tactică între puteri, ca „Arma” să decidă. Oficial aparținea Ungariei și regele-l considera ca o proprietate a sa, din care împărțea cui voia (cum am văzut și în cazul nostru).

La 1526, odată cu recunoașterea suveranității turcești și încoronarea lui Ioan Zapolia ca rege al Ardealului, acesta își alipi și regiunile limitrofe țării sale spre apus: Aradul, Zarandul, Cenadul și Bichișul. 2) Atunci s'a rupt pentru prima dată de legile Ungariei. La rândul său, Ferdinand de Austria, care râvnea tronul Ungariei, nu înțelegea să renunțe la aceste părți și nici asupra Ardealului. De aici hârțueli între „rege” și împărat (Ferdinand I). Zapolia face apel la protecția sa, la Turci, cari atâta așteptau. Pe de altă parte magnații unguri și marii latifundiari ai acestor regiuni se ridică cu alte ambiții personale, învăluite în vălurile fantomatice ale sentimentului național, de a scutura orice dominație imperială.

1) Compendium Hungariae geographicum. pag. 276. Vezi și Kosma Pál „Zaránd v. m. leirása”. 1848, p. 85. Cunoștințele se pot întregi cu folos din: S. Moldovan: Zarandul și Munții Apuseni ai Transilvaniei.

2) Kosma Pál. l. c. ibid.

Ferdinand intră în tratative cu Petru Rareș, dar Zapolia învinge, căci Soliman întreprinde expediția dela Viena (1529) în favorul vasalului său. Atacurile nu se opresc. Norocul este alternativ, căci atitudinile lui Zapolia, cu afirmări de mare suveran, dau de gândit magnatilor, cari încep să vadă în el al doilea Ferdinand. Se înfiripă planuri de politică separatistă, ca a lui Petru Péreny 1528; Stefan Báthory 1529, Emeric Balassa și Ștefan Mailat 1535--1540, cari minează siguranța regalității, provocând războaie civile. Prima pace între împărat și Rege în 1538 se părea că ar sista nemulțumirile; pacea dela Oradea stabilea, ca Zarandul să rămână Ardealului, pe care-l va conduce soția regelui, Isabela. 1)

Din lipsa de consecvență în păreri și sentimente creează noi neînțelegeri și prin urmare noi războaie civile. Ștefan Mailat menține atitudinea ostilă, și fiului minor și văduvei regente, cari fatal încurajau pătrunderea și afirmarea turcească. Județele ungurene fluctuează și ele după bătaia vântului Habsburgic. 2) Zarandul, însă, rămâne fidel reginei și în 1540. când Capitala Ungariei se preschimbă în Capitala Pașalâcului, curtea regală se adăpostește în Lipova. 3) Situația Isabellei devine din ce în ce mai critică, impunându-i-se abdicarea. Consecințe: un nou prilej pentru Sultan să-și manifeste grija protectoare. Familiarizat pu politica subversivă a lui Ștefan Mailat, el obligă pe Domnii Români să restabilească ordinea, pe rebel trimițându-l la Constantinopol să-și ispășească neascultarea.

În fața unei astfel de autorități, mulți comandanți de cetăți fac act de supunere, de bună voe. Turcului la 1543 — inaugurând prin aceasta sublimul deziderat otomna.

După o pauză de aproape un deceniu, în care timp toată atenția turcească fusese încordată înspre Asia, marele Vizir Mehemed Socoli începe o nouă acțiune de ofensivă. Indată ce cucerea un teritoriu, îl transforma după administrația turcească. În Banat întâmpina la început rezistența vitejilor Bani din familia Losonczy, cari apără cu îndârjire Timișoara. Oprimând mai apoi și puterea lui Ferdinand, pe care-l silește la tribut, Mehemed se ocupă cu cucerirea mult invidiatei regiuni dintre munți și Tisa. În această epocă eroii unguri apar ca furnicile.

1) Lukinich I. Erdély területi változásai a török hódítás korában (1541—1711) B. Pesta 1918 cuprinde și o hartă a Zarandului.

2) Odată strigau că preferă pe Allah — „wer da”-ului nemțesc. altădată se aliau cu Ferdinand. pentru ca peste două săptămâni să-l trădeze. trecând de partea lui Zapolia. Această consecvență ungurească e bine prinsă de A. Lefavre: Les Magyars pendant la domination Ottomane en Hongrie, 2 vol. 1902, Paris.

3) Lukinich I. c. p. 38.

Toate luptele se concentrează în jurul cetăților, deoarece a cuceri o cetate înseamnă a pune stăpânire pe o regiune întreagă de apartinenții, cari odată cu predarea cetății erau și ele trecute în dețterele Turcului. Orice mică rezistență este înscrisă în cartea de aur a marilor acte de eroism unguresc.¹⁾ Și fiindcă, între timp, nici Ferdinand nu înțelegea să stea cu mâinile supuse, ațâță din nou spiritele contra lui Zapolia. Ca și „Regele Ianâș”, și fiul mânat de ideea refacerii unei Ungarii naționale, liberate de jugul imperial, suporta dominarea Turcilor și în Buda, fiind gata de orice concesie, numai să capete din partea Pașilor vecini, mijloace trebuitoare pentru îndeplinirea visului.²⁾

În fața unei noi revolte împotriva lui Sigismund Zapolia, Sultanul intră în Ardeal, își întărește vasalul și, drept dar, **ii oferă cetățile luate dela imperiali** — adică cele din regiunea Zarandului. Așa dar, **la 1565³⁾ Desna jură credință lui Ioan Sigismund Zapolia**. Purtându-se ca un adevărat rege, Sigismund răsplătește și el vitejia partizanilor săi, așa cum odinioară Angevinii investeau pe comites regii, și în 1566 oferă „cetatea” Desnei lui Bebek George.

Numai că: supravegherea generală, a întregii regiuni a Banatului și Zarandului, era încredințată Pașei din Timișoara, și acesta-și avea subalterni, cari conduceau câte o parte din teritoriu. Conducerea administrativă se făcea pe sangeacuri, cari la rândul lor se subîmpărtau în circumscriptiile numite: Nahié. Aceste nahié-uri corespundeau unei — sau două — cetăți cu apartinențele lor și erau conduse de begi. Limita sangeacului nu era niciodată ținută în seamă, căci punctul de gravitate cădea pe nahii.⁴⁾ În regiunea noastră exista, încă dela 1562, sangeacul Aradului — cucerit de Mehemed Socoli — ce avea aproximativ 7500 km². — după Márki S.⁵⁾ și cuprindea 3 nahii, a) a Zarandului,⁶⁾ formată din 67 de sate cu 1087 de case; b) a Bichișului, cu cetatea Giulei, din 61 de sate cu 1407 case și c) a Aradului, ce avea 59 de sate cu 719 case.

Când la 1565 se cucerește restul Comitatului Zarandului se formează nahia Ineului, în care intra și Desna cu satele ei; apoi o nouă împărțire administrativă transformă nahia în sangeac de Ineu și Pâncota cu reședința

1) Cf. *Bethlen*: De rebus Transilvanicis și Bizarus Petrus: De bello pannónico. în S. R. Hung. I.

2) N. *Jorga*: Ist. Român. din Ardeal și Ungaria I, p. 186.

3) *Kosma P.* op. cit. p. 89; *Lukinich* p. 80—85.

4) Vezi explicațiile în Enciclopedia Islamului.

5) Capitolul I din vol. II al Monografiei Județului.

6) Zarandul era o cetate veche la apus de Pâncota; cf. *Fabian G.*: Arad v. m. leirása. pag. 86—88.

în prima, sub conducerea begului Halul și după el Muharem. 1)

Sultanul dăruiește tânărului rege cetățile din aceste regiuni, dar numai atât, fără apertinenții. Își dădea el bine seama de profitul ce-l trăgea din aceste sate mai mult decât din cetăți, asupra cărora își păstra dreptul de suveran, la nevoie luându-le înapoi. În 1566, când Desna intră sub conducerea Căpitanului lui Zapolia, George Bebek, acesta e obligat să dea o sumă importantă, ca recunoștință stăpânului său, care și el la rândul său trebuia să-și cinstească stăpânul. Toate aceste gesturi întăritoare de amicitiei împovărează soarta bieților iobagi, cari formau isvorul nesecat, fără a avea dreptul să strige: destul! Zeciuiala pentru Voevodul Ardelean era strânsă de un părcălab, numit ad-hoc în sat (în Desna), ca să poată supraveghea mai de aproape executarea ordinelor. La rândul lor Turcii, având înscrise satele în defterele lor, ca cuceriri proprii, își făceau datoria în consecință. Pe deasupra acestora se mai adăogau și pretențiile Impăratului german, ca rege al Ungariei apusene, fără să fie legitimate, fapt ce nu-l împiedica însă, să recurgă la „haiduci”, prin ajutorul cărora să-și sature lăcomia; și poate că profita chiar mai mult decât ceilalți doi paraziți. Codrii erau plini de tâlhari și „lotri”, cari furau ce le eșeau în cale: animale, obiecte, oameni; și fiindcă cu oamenii nu aveau ce face, îi schingiuiau, silindu-i să-și răscum-pere viața batjocorită cu ce bruma le mai rămăsese. Intr-o scrisoare din 1561 a unui administrator din Pâncota se pomeneste cu groază de tâlhăriile din jurul Desnei. 2) Sate întregi dispăreau din cauza jefuirilor fără milă. Locuitorii îngroziiți de atâția „protectori” și atâtea sacrificii, recurg la arbitrajul Turcilor, ca la niște salvatori.

Situația rea se accentuează pe măsură ce și prestigiul turcesc începe să-și zărească apusul. Infrângerile depărtate, undeva pe mare, suferite din cauza Veneției, dau curaj lui Maximilian (1564—1576) urmașul lui Ferdinand, mai ales că în Ardeal ele coincid cu moartea dragului protejat (1571). Îmbătățit de noile perspective ce le întrevede, Maximilian profită de tot acest desechilibru, ca să strecoare în sufletul celor nepăstuiți speranța mântuirii imperialiste. Și astfel se ajunge la o nouă epocă de eroism estin din partea Ungurilor, ce se încred în Impărat, și care reușește să instaleze pe tronul Transilvan ramura de Somlyó a familiei Báthoreștilor, în persoana lui Ștefan Báthory (1571—1575). 3) Recunoscător și dependent de

1) Szalay: Erdély és a Porta. Doc. No. 220. pag. 326.

2) Scrisoarea este reproducută de Fabian G. Iaolaltă cu alte documente referitoare la Istoria Aradului, în monografia pomenită.

3) v. Prefața din Szalay l. cit.

Impăratul german, Ștefan Bathory își dă totuși seama ca autoritatea turcească nu e ușor de suprimat, de aceea caută relații de prietenie cu Pașa din Timișoara și Sultan. Prin promisiuni și daruri reușește să cucerească bunăvoința acestora, și se desprinde de autoritatea lui Maximilian.

Ca să ajungă, însă, la aceste raporturi, preliminarile le încură tot bieții iobagi, datorită să sprijine nobilele intenții ale oricărui. Răbdarea are totuși o măsură: Curbați tot mai mult sub greutatea nevoilor ce-i apasă, nemai putând răspunde biețului prin acte de eroism zadarnic și fără răsunset, în desnădejde acești „robi saraci și nenorociți” din ținutul Crișului Alb „cu umilință se roagă” marelui Vizir Mehemed, „să le asculte cuvântul și văetele de durere și să le facă dreptate”. Este strigătul de revoltă a iobagilor din ținutul sangeacului, a caror liniște este sguduită de neconținute jafuri și pustiri, ce se abat asupra lor din partea răuvoitorilor stăpânirii. Satele sunt aprinse, pe oamenii săraci îi iau robi, îi ard și îi schingiuesc, încât din pricina aceasta multe sate au dispărut, iar puținii locuitori, cari au rămas neputincioși, au devenit muritori de foame, pribegi ascunși prin păduri. Ziua și noaptea dușmanul în casele lor doarme, bea și mănâncă. Dacă marele Vizir nu se va îndupleca să dea ordine de supraveghere mai atentă, va pieri întreg ținutul Desnei, jefuit de nobila văduvă Bebek, care îi istovește prin munci nelegitimate. Toată această nobilime nelegiuită din ținutul Somoșcheșului, Ineului, Beliului, Desnei, Ciucului, etc., e în legătură cu „lotrii codrilor”, cari zi și noapte fac prăpăd în populația supusă Sublimei Porți; fără ca spahii să poată interveni. Și ei preferă să-și apere pielea, și când intervin îi mai măcelăresc și ei, cum s'a întâmplat la Lipova. Plângerea desnădăjduită o trimit prin Nicolae Bălaj din părțile „Vârfurilor”, care va ști să adverească toate cele scrise de ei, „robi săraci și năpăstuiți de toți, sortiți pieirii”.

Cuvintele desperate găsesc răsunset în sufletul Conducătorului turc, chiar dacă nu din sentimente înalte, măcar din dorința de liniște și ordine, la cari ceilalți stăpâni erau insensibili.²⁾ Totuși lucrurile nu se îndreaptă prea mult, pentru că executorii ordinului erau niște fanatici adepți ai materialismului brut și nu înțelegeau, cum s'ar putea scădea din intensitatea neomeniilor lor.

În anul 1576 Ștefan Báthory fiind ales rege în Polonia, Pașa Timișoarei atrage dela început atenția urma-

1) Idem, pag. 59-62. Aceasta este faimoasa plângere a țăranilor din ținutul Crișului Alb din 1572.

2) Szálaj. Document No. 203, pag. 312.

șului și fratelui acestuia: Cristofor Báthory (1576—1581) să-i supravegheze mai cu atenție ordinea în Principat, căci s'a ajuns la urechile Sultanului, că pe lângă abuzurile ce se fac cu birurile, în Desna se pregătesc ajutoare pentru Nemți, clădindu-se chiar o a doua întăritură, cu care să răspundă Turcilor.1) Fiindcă Sultanul s'a arătat foarte nemulțumit, este bine, adăogă Pașa, ca noul ales Cristofor să-și dea toată silința, să reintre în grațiile Porței.

Aceste rapoarte alarmante pun pe gânduri pe bictul Voevod și, de teama unei eventuale răzbunări din partea stăpânului, se grăbește să desmintă știrile anterioare cu privire la cetatea Desnei, prin rapoarte adresate atât personal Sultanului, cât și subalternilor acestuia. Intr'un raport către Poartă, el caută să convingă Inaltul For, că pâra contra Deșnanilor, ca partizani ai politicii nemțești, este falsă. Trimisul special al Porții a fost indus în eroare, deoarece întăriturile, ce le-a luat drept preparative de război, nu erau altceva decât niște clădiri gospodărești făcute din ordinul văduvei Bebek George, care rămânând singură (cu singurul venit din Desna), pentru motive de economie voia să-și strămute ferma de sus din cetate, mai jos, ușurând prin aceasta munca servitorilor ei mai puțini la număr după moartea soțului.2) În acelaș fel scrie însuși Sultanului Murad 3) „puternic neînvins Impărat, nouă principe milostiv...”,4) căutând să-l asigure de devotamentul ce-i poartă, adăugând că, dacă a luat bir, el l-a dat cu credință Sultanului, pe care-l roagă de a-i menține dăruirea milostivă (kegyelmes adományából...) să putem păstra și noi cetatea Desna, pentru care cu toată credința, cu prețul sângelui vreau să slujesc în toată viața mea Puterniciei tale.5)

Știa Cristofor, de ce scria în astfel de termeni Sultanului. Iată cum răspunde acesta,6) în Iunie 1557, Voevodului Ardealului Cristofor Báthory, stăpânul stăpânilor Ardealului, de legea și credința lui Iisus: — „Această scrisoare poruncitoare a mea ajungând acolo, aceasta să înțelegi”, adică, să meargă la fața locului și să stabilească ordinea după cerințele Sublimei Porți.

1) Idem, No. 184, pag. 280.

2) Szálay, No. 177, pag. 269—71 (an. 1567).

3) Idem, No. 187, pag. 287—89.

4) Hatalmas győzhetetlen császár, nekünk kegyelmes fejedelmünk, hatalmasságodat az Ur Isten éltesse, egy napját tegye ezerré, adja meg minden kívánságát.

5) Szálay, pag. 289.

6) Idem, No. 220, pag. 326. „Ez az én parancsoló levelém oda jutván, ezt érts meg!” — Vezi și pagina 326—27, No. 221. Sultanul privea pe Cristofor ca pe un slujitor oarecare al Porții. În aceeași termenii scria și Cadiului Ineului.

Vedem prin urmare, pe de o parte, plângerea Românilor din acele părți, oropsiți și siliți să dea mai mult decât pot, în orice moment și orice împrejurare cu prețul vieții lor, unor creștini „fără Dumnezeu”; pe de altă parte, bănueli neîntemeiate sau întemeiate pe viclenia Ungurilor vasali, cari se traduc prin amenințări din partea stăpânilor. Toate acestea atâta scânteii, cari mocnesc înăbușite sub cenușe, neașteptând decât momentul propice izbucnirii.

IV.

Ultimii Bathorești. Tentative de alungare a Turcilor din Ungaria și Ardeal. Mihai Viteazul în tunul Zarandului. O misiune îndeplinită...

Veșnicile atacuri și neînțelegeri nu conțin nici după domnia lui Cristofor (+1581):¹⁾ Beii din Ineu ajunseseră niște tirani, comițând cruzimi odioase față de supușii lor. Se ivesc desordini în însuși mijlocul conducătorilor turci, învățați cu prea mult bine. Nebănuind ce se urzea în spatele lor, le plăcea să creadă, că spiritele se mai domolisera din partea Imperialilor veșnicul viespar de intrigi. Rudolf II, îmbuibat de doctrina iezuită, studia fenomenele astrologice la Praga, lăsând Viena în grija Arhiducelui Mathias și grija Imperiului pe seama Consiliilor. Dar în acest timp, în Apusul îndepărtat, se propovăduia ideea unei noi cruciate contra necredincioșilor din Constantinopol, și sufletul acestei propagande era Papa Clement. Având la bază un puternic suflu iezuit, ea va găsi răsunet în principele Ardealului Sigismund, fiul lui Cristofor Báthory, care, rămas orfan, fusese crescut de iezuiți în spiritul eroilor antici.²⁾ Dar lipsa de coeziune dintre șefii statelor catolice împiedeca orice inițiativă luată colectiv, lăsând câmp deschis avântului și curajului aceluia, care se va simți pregătit să spargă zăgăzurile. Astfel, prima întruchipare nu o găsim la Sigismund, care ezită încă să riște fără exemplu prealabil; ci semnalul îl dă croul dunărean: **Mihai Viteazul**. Victoriile lui din Muntenia contra lui Sinan Pașa sgudue și temelia Turcilor din Ardeal și deșteaptă ambițiile de planuri mari în tânărul principe Ardelean. Plin de încredere acum, începe pregătirile. Cei cari nu-l urmau își găseau sfârșitul pe eșafod (vérpád).³⁾ Soarta nu cruță nici pe **Kendi Fe-**

1) Pesty. a szörényi bántág, I, pag. 67.

2) N. Iorga: La place des Roumains dans l'Historie Universelle, II.

3) Márki S., II, pag. 35; vezi Documentul din 1597 prin care Sigismund dăruște lui Kornis Gaspar cetatea Desnei, ce fusese a „trădătorului” Kendi Ferencz (poate de origine român: Cândea).

rencz stăpân al cetății Desna și urmașul Doamnei Bebek, fiind descoperit că uneltea pentru o politică opoziționistă, și prin moartea căruia Desna rămâne din nou fără stăpân, așteptând, înfrigurată, urgia noilor dări și impozite, impuse de cel ce va veni.

Printre aliați era sigur de sprijinul lui Ștefan Bocskay, care avea averi considerabile în Zarand, și de Kornis Gaspar, Comandantul cetății Hustului. Câștigând și sprijinul lui Rudolf II, care în ascuns țintea Ardealul pentru el, semnul revoltei se dă prin atacarea cetăților cucerite de Turci. Din nou pleiadă de eroi! Cu liberarea cetăților dela m.-zi este însărcinat Banul Caransebeșului, Borbély. Atacați prin surprindere și îngroziți de înfrângerea lui Sinan la Călugăreni, Turcii își pierd cumpătul și încep, singuri, să se retragă din cetăți. 1) Acuma au loc celebrele vitejii ale Magnaților, cari „liberau” cetățile fără stăpân. Cum o cucureau, Voievodul dădea ordine de a pune pază maghiară și o încredința temerarului liberator. (Așa a căpătat Borbély: Lipova, Totvărădia pe Mureș, Soimoșul, etc.). Treziți din panică, atitudinea Turcilor — la gândul pierderii întregii regiuni Nord-Murășene — devine ofensivă; nu se puteau obișnui cu gândul cedării unor astfel de venituri. La Timișoara, bătrânețile vechiului Pașa îi aduc înlocuirea prin altul mai energic. Cu ajutoare Tătare, Turcii câștigă mai multe atacuri contra Imperialilor, fără să fie biruitori (la Keresztes lupta a ținut patru zile). **Cetatea Desnei române în mâinile Ungurilor.**

În 24 Aprilie 1597, Sigismund Báthory dă credinciosului său **Gaspar Kornis** „ipsius heredibus et posteritatibus”... 2) „integram arcem Deszni in Cottu de Zarand adjacentem, ac totales, similes et integras Possessiones”... cari... „codam Francisci Kendy de Radnot praefuissent”, dar luată dela el, pentru că „contra dignitatem et auctoritatem nostram eligendo cum aliis infidelibus clandestina consilia habuisset, vitaequae nostrae insidiatus fuisset”. **Hazardul aduce pe aceste meleaguri pe acela, a cărui nume se va înscrie mai apoi în rândul partizanilor lui Mihai.**

Sigismund era un om, care singur nu știa ce vrea; astăzi, decepționat de înfrângerile suferite dela Turci, abzice de tron; mâine dorul de vitejii îl face să revină. Șovăiri și reveniri, cari au contribuit în mare măsură în a spulbera încrederea și gândul multor prieteni, de a-i

1) Bethlen: Hist. de Rebus Transilvanicis. II, 355—56; Lukinich, p. 188; Márki, II, p. 19 și Dl. Iorga: Ist. Rom. din Ardeal și Ungaria, I, p. 188.

2) Documentul publicat de Făbián Gábor în lucrarea sa asupra Județului Arad.

mai fi credincioși. Victoria lui Mihai și moartea Cardinalului Andrei Báthory fac pe mulți să treacă de partea Voevodului Muntean. 1) Insuflețit de noi ajutoare, Mihai pornește cu mandat imperial înspre apusul Ardealului, să-l libereze din mâinile turcești. Gaspar Kornis, vechiul Comandant al Hustului și noul stăpân al cetății Desna, i-se alătură cu oaste cu tot. În 1599, Domnul român ajunge stăpân în părțile apusene, iar oamenii lui străjuiau în cetățile Lipovei, Lugojului, Vărădiei, Soimșului, Pâncotei și Ineului (înlocuind în unele puterea cunoscutului luptător G. Borbély). 2) Ajutat de prietenul și credinciosul său Kornis se simțea sigur de situație. Ostașii lui aveau voie să jefuiască și să dispună în orice loc. 3) Ba unii îl sfătuiră să ceară dela Împărat confirmarea de stăpân definitiv în aceste locuri.

În pragul unei noi isbânzi, ideea că steagul „streinului” („idegen”) pentru ei, ar putea să fâlfâie în cetățile ce concretizau visul lor, pentru care se sacrificau, Ungurii în cari se reflecta dezechilibrul sigismundian, uneltesc contra lui Mihai (1600) cu intrigi înjositoare, urzite ne lîngă Împăratul Rudolf. **Sufiul Daco-Roman strivit de veacuri și de barbari s'ar fi trezit în inimile oamenilor nământului și ar fi făcut din Voevoedul, ce nu venea, noate, atunci că Român, intruchiparea idealului, ce s'ar fi plămădit acolo în Zarandul românesc.**

Dar zugrăvit în culori negre de dușman a politicii imperialiste, Mihai își pierde simpatia și în fața celor mari și printre ostașii lui mercenari, și ajunge să fie huiduit de locuitorii de acolo. Când, desperat, ia drumul Vienei, toți credeau, că merge spre noi cuceriri și atâtau masele contra lui. Cu multă greutate și numai prin intervenția lui Kornis Gaspar a putut răsbi, pela Beiuș, prin Bihor, către Împărat, să se disculpe.

Iată, cum din toată această învălmășeală — totuși frumoasă — și în același timp de nostalgică amintire pentru Românii din acele părți, gândindu-ne că poate, cine știe, trecând prin Ineu, sau în drumul prin Bihor, Mihai nu s'ar fi abătut și pela cetatea prietenului său Kornis pela Desna noastră, — din tot acest vârtej de intrigi și invidii nu profită, decât tot Turcii. Și, prin aceasta, ei dovedeau că mai pot rezista mult timp unei încercări de a-i nimici... Cerul se limpezește peste idealuri înfrânte și inimi descurajate.

1) v. Hurmuzachi XII (1594—1602) Publ. de N. Iorga. Printre altele nr. 778, 772, 781, 805, 1713, 1798 referitoare la atitudinea lui Kornis față de Mihai.

2) Lukinich I. cit. pag. 191; Márki II, p. 32—35; Fábíán I. cit. p. 59.

3) Însăși domeniul lui Kornis n'a fost cruțat (Márki II, p. 34).

Dela această dată, tot secolul următor (XVII), până în 1686 — când victoriile Generalului Eugeniu de Savoia îi alungă din toate cetățile regatului, și căruia nu-i mai pot opune rezistență (Carlovaț 1699) — Desna, ca și toate surorile ei, vor îndura obișnuitul regim. Ca și cum tentativa dela 1593—1600 ar fi fost un vis urât, totul se continuă în aceleași condiții. Din nou calvarul a două puteri jefuitoare: pe de o parte Voevodul Ardelean care nu înțelegea să renunțe la drepturile sale față de protejatorul stăpân al acestor locuri; pe de altă parte, Turcii își reclamau dreptul pe întreaga regiune, mai cu voce mai fără voce. Aceiași viață de jaf și chin.

Totuși se întrevedea o speranță. Noii stăpâni ai Ardealului, Rakoteștii, purtară o grijă mai părintească acestor ținuturi.¹⁾ Desna în special se bucură de anumite privilegii din partea lui Sigismund Rákoczy (1607—1608), care în 1607 o scutește de a mai presta munci pentru întărirea Inelui.²⁾

Acest privilegiu, acordat și comunei, îi aduce mulți coloniști iobagi, cari erau bucuroși să se refugieze sub protecția acestei legi. Domnii cetăților se schimbă însă după capriciile Voevozelor. Urmasul lui Sigismund Rákoczy, Gabriel Báthory (1608—1612) condus de anumite resentimente față de familia Kornişeștilor — de altfel explicabilă — o exclude dela Stăpânirea Desnei și apartinențele respective, pe cari le trece unui alt „nobil”, Keresztesi Pál. în 1612. După doi ani ele reintră în posesia Kornişeștilor, fapt ce provoacă noui hărțueli; deposedatul își reclamă drepturile, ceea ce aduce afirmarea Turcilor ca mediator.³⁾ **La 1626 Desna avea din nou pază turcească, până pe vremea lui Rákoczy I.** (1630—1648). Acesta acordă, în genere, acestor regiuni o atenție deosebită; la 1637 scoate Desna de sub autoritatea Inelui și o dăruiește unui viteaz descendent al Kornişeștilor, anume lui Sigismund Kornis⁴⁾, fost Prefect al Zărândului și devotat. În 1643, când a auzit că Desna a fost jefuită de bande de hoți, atrage atenția fiului său, ca împreună cu Sigismund Kornis să supravegheze ordinea în regiunile Beiușului, având specială grijă de Desna. Epoca Rakotiană a fost o epocă mai puțin apăsătoare asupra bietilor iobagi.

Dela 1648 (după Rákoczy II) cade din nou în mâinile Turcilor, dela cari e liberată în ruină, — dar liberată

1) Márki S., II, p. 142 sq.

2) Idem, ibid.

3) Márki S., II, pag. 143—45.

4) Idem, pag. 193.

pentru totdeauna, — căci în 1693 este distrusă de loviturile dușmănoase ale învinșilor.1)

După istoricii din secolul XIX dela această dată și până astăzi Desna n'a mai fost locuită.

Se pare, totuși, că în timpul răscoalei lui Francisc Rákoczy, la începutul veacului XVIII, Desna ar mai fi fost folosită de Lobonții lui Wallenstein. Cu tunuri aduse din Giula au vrut ei să răspundă cerbiciei Curuților. Aceasta o știm dintr'o scrisoare din 1705 a lui Francisc Rákoczy către Comandantul trupelor sale în aceste regiuni, Conte Károlyi de Nagy-Károly.2)

E, poate, ultimul serviciu ce-l mai aduce Desna ca și celelalte cetăți, Ineu, Șiria, Lipova, etc., căci pacea dela Careii-Mari, întărită apoi la Satu-Mare 1712, pecetluia înfrângerea răsculaților. Împăratul Carol VI (ca Rege al Ungariei Carol III) hotărî și alipirea vechilor ținuturi din „Partes Hungariae”: Zarandul urmează și el oficial aceeași soartă.

Populația din acest Comitat, însă, era mai obișnuită cu regulile ardelenene și de aceea Instituțiile Statului nu erau liniștite. Cea mai mare încurcătură era la încasarea impozitelor. Veșnicele neînțelegeri au format adesea protestări în Diete, până când s'a hotărât desființarea lui și alipirea la Comitatele vecine. O parte a rămas astfel cu legislația ardeleană, alta cu legislație maghiară. Primul pas în acest sens fu făcut la anul 1747, când Zarandul fu ciuntit de două circumscriptii: Plasa Zarandului (la Apus de Ineu, și plasa Ineului, în care intra și regiunea Desnană, cari fură alipite județului Arad.3) Așa că în 1876, când legea XXX a acelui an a decretat desființarea completă a vechiului Comitat, Desna nu mai făcea parte din acest ținut de un secol și jumătate.

Ne mai prezentând nici un interes strategic cetatea Desnej, cade în desuetudine. În locul ei **însă se ridică satul**, care, la 1732, împreună cu cea mai mare parte din Crisana de azi, intra în posesia Ducelui Rinaldo de Este al Modenei.4) Împăratul Carol VI (Carol III) răsplătea un ajutor nrețuit al acestui Duce în amestecul său la succesiunea Spaniei — !... nume fermecător, plin de ispită, care

1) Legenda locală împletește acest dezastru cu contribuția sătenilor revoltați pentru furtul de fete și femei tinere, care-l efectuau Turcii cu multă dibăcie. Vezi nuvela celor 101 mirese furate în catate, povestită de Jókai Mór, într'un volum din nuvelele sale (1895).

2) Documentul 269 din Codex dipl. Comit. Károly de N. Károly. V. Budapesta, 1897.

3) v. Kosma Pál, l. c. p. 88—89.

Întreaga serie de decrete pentru desființarea Comitatului sau ciuntirea lui se pot urmări și în N. Densuşcanu (Rev. lui Horria) și S. Moldovan l. cit.

4) Márki S., p. 364—65, 673.

a atras întotdeauna colții câinoși și înveninați ai celor fără Dumnezeu!...

Lămuriri mai detaliate se vor putea găsi în partea II-a a acestei lucrări, care se va ocupa de Desna „orașul” din epoca maghiară, azi cuib curat românesc, lipsit de strălucirea industriei ce-i ducea faima numelui departe în meleaguri, care astăzi sunt cehoslovace, dar totuși se va ridica prin munca românească, de care a dat dovadă și când era oprimată. Tot cu această ocazie voi arunca o scurtă privire asupra influenței turcești în onomastică și viața de toate zilele.

Cornelia C. Bodea

Cântec de închisoare

*Arde 'n fier de gratii
Cumpăna Treimii
— Spre bordeiul fații
Sboară heruvimii...*

*Heruvimul mare
Cafă spre pământ
Și arafă 'n zare
Semne de mormânt...*

*Iată: crește fara
Nouă, din morminte;
Peste ea, ca para,
Sboară duburi sfinte...*

GH. MOȚIU

TĂCEREA

Propriu zis când am avut această discuție, n'a fost o ceartă între noi. Dacă ridicasem glasul, asta n'a fost pentru prima oară, de când durează legăturile dintre noi. Ba de multe ori nici nu ne ascultam unul pe altul, fiecare dintre noi căutând să învingă pe cel'alt strigând cât mai tare și vorbind cat mai repede. La urept vorbind, nici nu țineam atât să ne convingem reciproc, cât mai mult sa-și spună fiecare tot ce avea de spus și tot ce avea pe inima. De îndată ce supărarea noastră se golea de conținut ca perna de ghemotoacele de lână, ne trezeam uesumflați de supărare, ca înțorși dintr'un somn hipnotic sau dintr'o tranșă cataleptică, în care nu noi am acționat, nu noi am vorbit, nu noi am fost supărați, ci altcineva din noi, sau afară de noi ne-a sugestionat, ne-a învrăjbit, ne-a făcut să ne spunem vorbe grele, pentruca după ce s'a amuzat în deajuns pe socoteala noastră, să ne asvârle ca pe niște păpuși netrebnice. La toate revenirile aceste dintr'o ceartă, ne uitam buimăciți unul la altul, cu ochii speriați; simțeam o aversiune aproape fizică pentru ce-am făcut și pentru ce ne-am spus și rușinați că-deam unul în brațele celuiilalt. Nu era ceiace se spune în mod obișnuit „împăcarea e dulce”, ci noi simțeam mai mult o nevoie invincibilă de-a ne simți uniți — cât mai uniți sufletește și trupește, — contra unui dușman pe care nu-l știam, nu l-am văzut, dar a cărei putere i-am simțit-o. Sărutările noastre aprinse, vroiau să pecetluiască, — dar și să verifice — puterea și coeziunea sufletească, ce exista între noi. Dinții, cari intrau voluptos în carnea celuiilalt căutau nu numai plăcerea, dar și pe celălalt, fizic, material și unit cu fibre invizibile de eul meu. Era o verificare la „fața locului”, dureroasă, — o vroiam noi dureroasă, — tocmai ca să ne motivăm unul altuia prin această probă materială, prin durerea și voluptatea ce-o simțeam la fel de intens, (o simțeam unică în două corpuri), că și noi conform prescripției biblice, suntem una și aceeași persoană. Eșiam din aceste verificări, zdrobiți fizicește, dar zâmbitori și încrezători în noi înșine și în iubirea noastră.

Când am început să ne certăm de data asta, amândoi eram de credință că va fi o nouă versiune a multor neînțelegeri de a le noastre, ca o prefațare a biblicului antagonism între femeie și bărbat, tocmai pentru motivarea necesității unirii în concluziile plăcute. Dealtmîntrelea și motivul certei a fost puieril. Întârziaseam de la masă. Lucrul ăsta se întâmplase de atâtea ori și până acum — și se întâmplă oricui. Dar acum, interveniseră încă două elemente, cari par să cântărească foarte greu în talerul logicei și senzibilității feminine. Motivul întârzierii mele a fost o întâlnire neașteptată cu Coca, una din simpatiile mele juvenile și de care Liză —

nevastă-mea — avea cunoștință. N'o văzusem de mult. Era măritată cu un ofițer și avea și 2 copii. Întâmplarea a făcut ca bărbatul ei odată cu înaintarea să fie mutat în garnizoana locală. De sigur că m'am bucurat foarte mult că am întâlnit-o și revăzut-o. Deși nu fusese între noi, decât acele simple schimbări de zâmbete și scrisorele, pe cari și le fac atâți tineri la 16—17 ani, ne păstrasem totuși o simpatie aproape frățească, pentrucă nu trecusem de pragul primei sărutări, dar nici nu deschiseseam ușa despărțirilor furtunoase. F'usese mai mult o dragoste, — dar și ăsta e un cuvânt prea mare — mai mult o simpatie platonice între doi tineri ce-și simt tinerețea svâcnind în sânge și-n priviri și se știu — fără fașă modestie — plăcuți privirilor. Lizi știa de această simpatie a mea, cum știa și de celelalte, pe cari le-am avut și le are fiecare băiat în tinerețea lui. Ne revăzusem cu plăcere, dar eram și curioși să verificăm influența distrugătoare a vremii asupra fiecăruia. Coca era par' că și mai frumoasă. Frumusețea ei ștearsă și inespresivă de floare crescută în 2 metri patrați de grădiniță a unei case fără curte și fără aer, se desvoltase sub influența căsniciei. Fața ei lunguiată căpătase un oval migdalat, genele i se mai lungise, iar sprincenele „a la Marlene Dietrich” și fardul bine așezat pe obraji, îi dădeau o frumusețe aparte. Mai ales că totul era iluminat ca sub puterea unui reflector, de căldura zâmbetului sinuos ca niște colțuri misterioase și bine conturat ca un golf. Ne pierdurăm amândoi în întrebări și'n aduceri aminte, iar Jean, bărbatul ei și aproape coleg de școală — fusese cu 2 ani înaintea mea la „Liceul Laurian” — ne supralicitase cu amintirile lui vesele și sportive. Nici n'am știut când au trecut trei sferturi de oră, în depănarea unor amintiri comune. Până am cum-părat țigări la tutungerie — și acolo mai schimbam câteva vorbe cu madam Fifi, tutungerița, o doamnă drăguță, dar veșnic necăjită — până m'am scăpat de Finteșiu cu veșnica lui dilemă: să facă politică sau nu și în ce partid să se înscrie — s'a încheiat bine ceasul de întârziere. Când am sosit Lizzi era tocmai ca o șampanie bine frapată. Spuma nervozității pocnea în fiecare vorbă care mi-o arunca. Supărarea ei se revărsa ca o avalanșă asupra mea. La început rămăsei uimit. Nu știam care poate fi cauza acestei subite supărări, pentrucă mai întârziase eu și altădată și totul se rezumase la o mică butadă, încheiată cu un sărut. Cu mare greutate am înțeles cele două cauze, care-i produsese aceasta strașnică supărare. Una era inofensivă în aparență, dar cine cunoaște amorul propriu al unei bune gospodine, știe foarte bine ce prăpăstii imense iau unele insuccese culinare. Elisa preparase un suflé sau așa ceva, ce trebuia după toate regulile artei bucătărești preparată chiar în momentul aducerii la masă. Căpătase rețeta dela o prietenă d-na P... la care mâncasem odată și își pusese în gând s'o pregătească chiar astăzi, când se împlineau 5 ani dela primul nostru sărut. Femeile țin grozav la aceste mici amintiri ale unui trecut pe care-l văd totdeauna colorat în cele mai trandafirii culori. L-am serbat prima dată cu mare fast — dar să spun drept, tot ea mi-l aduse aminte, că eu uitasem această dată atât de importantă în istoria căsniciei

și dragostei noastre. A doua oară tot l-am uitat, dar l-am serbat ca o simplă sărbătoare bisericească. A treia și a patra oară — pentru că oarecum îmi intrase în obicei, am ținut minte și pentru că să-i fac o surpriză, i-am cumpărat: primădată o cutie cu bomboane și a doua oară flori. Anul ăsta iar am uitat. De... necazurile. Numai după ce am ascultat primul duș de vorbe, am înțeles ce dată însemnată am uitat și m'am apropiat cu cele mai bune intenții de Lizzi să-i cer iertare pentru aceasta condamnată scăpare din vedere. Dar aci o nimerii rău și nu făcui altceva decât s'o înfurii și mai rău. De multe ori folosisem subterfugiul acesta cu aparențe nu tocmai virile — dar foarte diplomatice în efecte — acela de a-i descărca furia printr'o glumă sau o mimică comică. De data aceasta, gluma își pierdu efectul, iar mina care o făcui — de copil prins cu ocaua mică, — adusese numai un „caraghiosule” și o disprețuitoare întoarcere din spate. Mă apropiai de ea și începu să-mi scuz întârzierea. Dar se vede că Eliza era într'o stare de enervare în care orice i-ași fi spus, căpăta în ochii ei o adevărată crimă de lese-câsnicie sau lese-iubire. Nici nu-i povestisem decât o parte din întâlnirea mea cu Coca și despre ce vorbii cu ea, că se întoarsă înfuriată și începu să răcnească: „Du-te la amanta ta, să pleci de aici, nu vreau să te mai ascult” și aruncându-se pe divan, cu capul în perne, începu să plângă.

Scena asta mă derută complet. De obicei, în neînțelegerile noastre, plânsul venea la împăcare, după ce obiectul neînțelegerii fusese lămurit și lacrimile veneau ca o ploaie binefăcătoare să spele orice impuritate din grădina iubirii noastre. Mă așezai lângă ea și vrui s'o mângâii, dar îmi respinse orice încercare. Începu să cuget asupra întorsăturii grave ce-o luă — după mine — o simplă neînțelegere a cauzei întârzierii mele. Probabil că răul era mai profund. Să fi păstrat ea oarecare îndoială asupra relațiilor mele cu Coca? S'a prefăcut numai că crede în frățeștile legături dintre noi doi, numai ca să-mi ascundă adevărata ei părere? De obicei, gluma e numai un joc de-a gâdili anumite sentimente, iar tăcerea e Wertheimul ce închide secrete nebănuite. Dar suntem de 4 ani căsătoriți și între noi nu s'a ivit niciodată capul viperei gelozii ei. Nu se poate ca vreodată să nu fi scos capul, într'o supărare trecătoare. Iar a face dintr'o încercare nereușită o tragedie familiară mi se păru prea puerilă, ca să-i dau mare atenție. Fui chiar foarte jicnit de preferința pe care o da Lizzi acestei bagatele gospodărești, iubirii și păcii familiare. Asta de sigur nu s'ar fi întâmplai dacă ar fi ținut ceva mai mult la mine. Dacă m-ar fi iubit cum pretinde, desigur că m-ar fi cunoscut îndeajuns ca să dea întâlnirii mele cu Coca adevăratele ei proporții și semnificații. Gelozia e, după mine, o dovadă mai mult de egoism decât de iubire. Iubirea e mai mult o dăruire, pe când gelozia o luare în posesiunea și teama de a pierde posesiune. Mă retrăsei în iubirea mea jicnită ca melcul în căsuța lui. Dacă Lizi vrea ca un asemenea capriciu să-l treacă printre manifestările legăturilor noastre casnice și amoroase, treaba ei. Ea va trebui să tragă consecința. O voi trata și eu la fel. M'am așezat

și eu într'un fotoliu, mi-am luat un ziar și am început să citesc. Asta a avut darul s'o irite la culme. S'a ridicat ca o tigroaică, mi-a smuls ziarul din mână, l-a boțit furioasă aruncându-mi-l în față, strigându-mi: „nesimțitul” și se încuie în dormitor. Scena se petreceu așa de repede, încât nu făcui nici un gest, ca s'o opresc sau să-i răspund în aceeași fel. Stătui cu ochii înfiți în ușa care se închise, întrepunându-se între noi ca o barieră de nepătruns a vieții. Ridicai instinctiv ziarul, despăturându-l. Căutam în mișcarea fizică o strângere a gândurilor. Cu ce-am greșit? Cu ce-am putut s'o infurii așa de rău? Mai e ceva în afară de motivele învocate? Se poate să se poarte așa de straniu cu mine? Ei bine! să-mi închipui că sunt vinovat. Că relațiunile mele cu Coca ar putea fi suspecte, de ce nu mi-a spus-o niciodată? De ce să arunce acuza gravă de înșelăciune, când cu nimic nu i-am putut deștepta bănuelile? Au trecut 6 ani de când nu m'am mai întâlnit cu ea. Asta o știa și Lizzi. Nu ne-am scris niciodată. O uitasem și nici nu prevedeam ocazia unei revederi. Atunci de ce acuza adulterului? Să fi fost numai o simplă vorbă de supărare, motivată numai de nereușita unei mîncări? Iafida-de... Atâta lucru s'o facă să-și uite de mândria ei, când mi-a aruncat insulta, să o facă să izbucnească în plâns, și ceia-ce n'a mai făcut niciodată în certurile noastre, să treacă la gesturi de violență, cum a fost boțirea ziarului și aruncarea lui în capul meu? Și să se încuie în dormitor? Ce putea fi? De ce să tacă adevăratul motiv? Tocmai ce-mi plăcuse la Lizzi, a fost sinceritatea ei copilărească. Orice îi trecea prin cap sau prin inimă îmi spunea imediat. În supărările ei, eșiau la ivală câteodată niște acuzații năstrușnic de copilărești, de care râdeam cu toate pofta și cari la urmă ne împăcau de abinelea.

Stătui așa în fotoliu mult timp. Nici n'ași putea spune cât. Gândurile făcuseră inventariul celor petrecute, cercetaseră fiecare fapt pe toate laturile, căutai să mă invinovățesc chiar pe mine, ca să găsesc o scuză purtării neașteptate a Lizei. Dar totul fu în zadar. Era ceva nelămurit, care încurca orice socoteală și care îmi scăpa. Mă hotărâi în sfârșit să aștept. Supărarea ei nu putea ține mult. O cunosc eu. Când îmi ridicai ochii era aproape 12 noaptea. Mă apropiai de ușa ei. Nici o mișcare. O sgâlțai. Nimic. O strigai, iar nimic. Incepu să mă plimb neliniștit. Dacă se sinucide? Lizzi nu e iritabilă și nici mai nervoasă decât îi trebuie unei femei normale. Dar mai știu eu ce poate face un om la supărare mare? Tocmai atunci întră servitoarea să mă întrebe ce să facă cu mîncarea? Dădai din umeri. Intreabă pe doamna. „Doamna a spus să mâncați căci dânsa s'a culcat. Da... dar pe unde ați vorbit? Prin odaia de baie. Așa e. De pe fereastra odăii de baie se putea vorbi în bucătărie. Va să zică nu și-a făcut nimic. Mă dusei mecanic în sufragerie. Dar abea atinsei mîncarea. Când mă întorsei înapoi, găsi ușa dela dormitor deschisă. A ha... mi-se pare că se schimbă lucrurile, îmi spusei bucuros. Și făcând-o pe bărbatul învingător, mă desbrăcai, fredonând ușor un cântec la modă, numai ca să-i arat că puțin îmi pasă de supărarea ei. Dar când mă strecurai în pat, o

nouă decepție. Folosiam mai tot anul o singură plapomă mare. Vara însă mi-e prea cald și eu mă acopăr cu un pled ușor, iar Lizzi cu plapoma sub cuvânt că nopțile de vară cu ferestrele deschise sunt reci. Dar așa e ca friguroasă. Și acum se folosise de acest mijloc ca să se răsbune. Deși era toamnă târzie și revenisem la plapomă, o găsiî înfășurată complect pe ea, iar de partea mea era pledul... Hm... va să zică separație de corpuri, zisei destul de tare ca să mă audă și ea. Bine, dacă-i războiu, războiu să fie. Mă învelii cu pledul și-i întorsei spatele, așteptând ca primul gest de împăcare să vie dela ea. În definitiv ea s'a supărat și încă fără motiv. Imi ascuții urechea să prind vreun sgomot, vreo mișcare. O auzii oftând din greu. Ei, oftează dragă, îmi zisei eu, așa îți trebuie. De sub plapomă nici un răspuns. Intr'un târziu mă lovi ritmul liniștit al respirației ei. Ei drăcia dracului, doar n'o fi adormit. Mă răsucii, mă aplecai asupra ei. Doarme... sau se preface? Ascultam deasupra ei, cu griji de mamă asupra patului copilului bolnav. Dar mă convinseî că a adormit deabinelea. Ei îți place? Eu mă frământ aci în așteptarea împăcării și ea... Imi venea s'o sgâlțai bine și să-i spun: ce-i cucoană cu marafeturile astea. Dar mă oprii la timp. De ce să răspund cu aceleași arme. Bine, dacă te-ai supărat, fii supărată. Tot tu ai să te întorci și mă întorsei la locul meu. Eram furios, așa că nu adormii repede. Frământasem în mine tot felul de gânduri de răzbunare. La început îmi veni în gând să mă îmbrac și să plec în oraș, la vreo cafea sau să iau vreo cameră la hotel. De sigur că nu m'ar fi lăsat. Când ar fi văzut că mă îmbrac și vreau să pun ireparabilul între noi doi, s'ar fi sculat din pat și m'ar fi oprit. S'ar fi rugat s'o iert și ne-am fi împăcat. Dar dacă nu se scoală? Ași avea eu grijă să trântesc ușile și scaunele în timpul îmbrăcării, încât să se trezească. Dar dacă în actuala ei stare sufletească, plecarea mea să n'o întărâte și mai rău. Mă va acuza că plec la ceialaltă, că n'am făcut asta, decât ca să am motiv ș'o părăsesc. Imi va arunca vorbe grele, eu îi voi răspunde la fel și lucrurile se vor agrava. Poate ar fi mai bine s'o tratez la fel, să-i întorc spatele și să-i răspund cu indiferență la încercările ei de împăciuire. Sau să nu-i răspund de loc. E femeie și va trebui să vorbească. Ce cumplită răzbunare din partea mea s'o oblig la tăcere. Mă va ruga s'o iert. Voiu da din umeri. Când va începe să vorbească, voi trece în altă cameră. O zi sau două din acest tratament și se va preface în mieluşel. Nu va putea răbda. O ştiu eu. Mă va ocări, imi va arunca vorbe grele, mă va spăla cum îi va veni mai bine. Dar voi tăcea. Voiu tăcea ca un pește. O vorbă nu va scoate dela mine. Până n'oi vedea-o în genunchi înaintea mea cerându-mi iertare pentru acuzațiile aduse și mai ales pentru gândurile rele ce-a avut despre mine n'o iert. Se poate ca un fleac de mâncare să stea deasupra iubirii și liniștii căsniciei noastre?

Adormii făurind gesturi care mai de care mai teatrale pentru a-i arăta mărînia mea sufletească, iertând-o pentru scena oribilă ce mi-a făcut-o. Probabil că și Lizzi a făcut acelaș plan pentru a obține dela mine o rugăminte de iertare și scuze. Dimineața când

m'am trezit, n'am mai găsit-o în pat. O auzi robotind prin bucătărie. Mărturisesc că ași fi dorit s'o găsec dimineața lângă mine. Aveam o vagă speranță în chemarea instinctivă a trupurilor cari ar fi făcut să tacă nemulțumirile sufletești. Căldura paturilor și a corpurilor odihnite de somn ar fi topit ghiata supărării noastre; și bobocul candid și îmbucurător al clopoțelilor împăcării definitive ar fi răsărit deasupra. Mă întinsei nemulțumit. Avusesem un somn agitat cu visuri urâte: Un paianjen urât creștea dintr'o vâgăună, imens și desgustător, luându-mă în brațele-i păroase și jucându-se cu mine de par'căș fi fost o muscă. Apoi o mașină venea repede, repede, deabia distinsei figura Cocăi la volan și văzui roatele trecând peste mine, așa cum vezi câte odată la cinematograf niște vederi din jos în sus, ale galopului unei trupe sau ale vitezei unei curse de automobil. Se vede că mîntea lucruse și mai departe în timpul somnului, transformând în imagini neînțelegerile de aseară. De aceea somnul nu mă odihni. Mă ridicai pe-un cot și roții ochii împrejur cu multă nemulțumire. Când dădui de ceas, mă speriai. Mai aveam 20 minute până la începerea lucrului în birou. Mă sculai, mă spălai repede, dădui cafeaua dușcă pe gât și când o căutai s'o găsec pe Lizzi, se închisese în baie. Bine, fie și așa — și plecai la serviciu. Tot timpul gândul îmi venea acasă, la Lizzi. Fel de fel de gânduri mă cereau și căutam diferite chipuri de a mă împăca cu ea. Nu mă socoteam vinovat, dar starea aceasta de lucruri îmi cădea afară din obișnuințele pe cari le crează căsnicia și o priveam ca pe un întruș. care mi-a răsturnat toate socotelile.

Tot timpul serviciului fusei distrat, greșii scotelile, mă enervai, rupsei de vreo două ori un bilanț pe care trebuia să-l prezint a doua zi șefului, pentru a-l expedia direcției contabilității la București. Deabea așteptai să se facă 12 ore și să nu mai zăbovesc ca altă dată la aperitive. Mă dusei glont acasă. Eram hotărât cu riscul oricărei umilinte, să caut împăcarea. Nu mai puteam suporta acest lucru. Eram ca fumătorul pasionat, care se găsește deodată fără țigări și fără posibilitatea de a și-le procura. Pentru cel deprins în fiecare zi cu acelaș și acelaș lucru, eșirea din comunul obișnuinții, îl scoate ca un burete din uz. Eram mereu preocupat de această chestiune. Orice făceam, gândurile mi-se duceau tot acolo și asta era în suportabil pentru nervii mei. Căsnicia cu obiceiurile ei tihnite îți deprinde trupul și sufletul cu astfel de practici, încât cea mai mică deraniare dela deprinderea cotidiană are acelaș efect ca alcoolului, căruia i se refuză brusc otrava. Atât eram de enervat încât bietului Andreescu, moșnegutul dela archivar, care n'ar supăra pe nimeni, dar care ne distra cu minunățiile canarului său, fi făcui o scenă teribilă, trimițându-l la hărtoagele lui și răcnindu-i să ne lase în pace. Imi fu rusine două minute după asta și cercai în fata celorlalți colegi, să mă scuz cu o migrenă și cu o petrecere făcută ieri seară, dar simțeam că au observat că mint și-mi fu și mai tare ciudă pe mine.

Când intrai în casă, nu găsi pe nevasta mea acasă. Fui mirat la început, dar pe urmă ideia unei răsbunări din partea ei mi-se

înfipse deodată în inimă. Dacă Lizzi a luat de bună bănuiala că a-și fi înșelat-o cu Coca sau cu altcineva și a vrut să-mi plătească cu aceeași monedă. În furia care i-a întunecat mintea, această ipoteză avea toate elementele necesare unei punere în practică. Bănuiala aceasta îmi înfierbântă sângele, încât îl simții vâjind în cap. Traversai ca un nebun toate odăile căutând semnul unei părări definitive, care să-mi confirme ipoteza răzbunării, vreo scrisoare arunțând plecarea la mamă-sa sau cine știe ce alt semn. La drept vorbind eram prea înfuriat atunci ca să știu ce căutam. Poate numai amintirea loviturii ce mi-a dat-o, gândul că în momentul acela caută în brațele unui bărbat o răzbunare crudă. Dar cu cine? Aveam destul prieteni și cunoștințe, dintre cari Lizzi putea lua la alegere. Preferință nu prea avea. Jenică? Suntem doar ca frații, prieteni din copilărie. Colegi de școală. Am dormit la cămin, pat lângă pat. Să-mi facă el ticăloșia asta? Dar s'a mai văzut. E neînsurat și mare crai. Și când îți vine o femeie și ți-se dă, chiar frate să fi fost, care-i bărbatul acela să aibă tăria s'o respingă. Imi luai pălăria și plecai spre locuința lui. Vroiam să mă răzbun, să-i surprind sau numai să știu? Da să știu. Poate dacă așa fi găsit-o în brațele lui m'aș fi liniștit, căci așa fi știut unde e. Și așa fi iertat-o, o făcuse doar din răzbunare. Ah, ce lași suntem. Dar nu era acolo. La 10 pași de locuința mea mă întâlni chiar cu' Jean. Fusesse la niște aperitive și plecă la Tomoca. Era invitat la masă. Imi luai pe rând toți prietenii. Cu Jorj? Mai știi. Dar e plecat în inspecție. Poate cu Fănel? A Fănel nu. Nu-l poate înghiți. De câte ori nu s'a revoltat contra bătărilor și glumelor lui triviale. Cu Vasilică?... Cu Niță?... Cu Mielu?... Imi frământam mereu gândurile și nu puteam găsi nicăieri firul Ariadnei. Străbătui strada mare în lung și-n lat și n'o găsii. Mă întorsei acasă deprimat ca un funcționar dat afară din slujbă. În sufragerie găsii servitoarea tocmai când ridica tacâmul întrebuițat. Tacâmul ei!... Venise așa dar în lipsa mea. Mâncase singură.

— „Unde-i stăpâna ta?”

— „În dormitor. S'a culcat și a spus să n'o deranjați, c'o doare capul”.

Mă repezii ca un turbat în dormitor... Cu fața la perete într'un capot de casă părea că doarme. A fost-plecată. Sau numai s'a prefăcut. Dacă a spus servitoarei să mintă, numai ca să mă chinuiască mai rău.

-- „Unde ai fost? Ce înseamnă purtarea asta? Răspunde!”

Parcă nici nu mă auzise. Corpul ei stătea nemișcat, dar sub răsuflare ei puțin cam precipitată pentru a părea somn, se auzeau bătăile ei de inimă. Și ea era emoționată.

— „Lizico, spune, ce înseamnă toată comedia asta? De ce mă chinui? Unde vrei să ajungi? Vorbește odată!”

O tăcerea asta! Nu e chin mai îngrozitor pentru cel care vrea să afle ceva, decât tăcerea. Gândurile i se sbat ca un nebun în cămașa de forță. Un pușcăriaș, căruia nu i se răspunde de nicăieri. Mai mult, parcă așa fi căzut într'o prăpastie în care nici glasul nu

poate deștepta ecouri și nici Dzeu nu e prezent. Imi pierdui deodată tot cumpătul ca înaintea unei primejdii și în fața aceluia corp care nu vroia să se miște, mai surd decât piatra umedă și rece a unei temnițe, o furie mă cuprinse pe neașteptate și lovii. Lovii cu sete, cu furie, ca un nebun! Numai țipetele ei de spaimă și de durere mă treziră la realitate. Fugii ca un criminal după ce și-a dat seama de fapta comisă, fugii ca sub biciul remușcării, fugii... fugii.

Doamne ce-am făcut! Am lovit în ceia ce-mi era mai drag. În femeia cu care am pornit să înfrunt trăirca vieții. În aceia pe care am găsit-o totdeauna iubitoare, înțelegătoare. Tovarășe. Dar pentru ce-a tăcut? Pentru ce? Ori ce să-mi fi spus, ori ce învinuire să-mi fi adus, ori ce discuție, ceartă chiar, nu m'ar fi adus la degradarea asta sufletească, de-a lovi pe tovarășa mea. Nu lovești trupul, ci nimiciești sufletul bătând. Doamne, cum am putut să mă cobor așa de jos. Dacă n'ar fi tăcut... Vorba, oricât de mincinoasă ar fi, aruncă punți: vorba înjurioasă rănește, dar tot ea pansază rana. Dar tăcerea? Tăcerea te izolează, te închide între zidurile ei dure și te pune în fața singurătății tale cu gândurile și sufletul tău. Te sperie orice gând. Sobolanii gândurilor negre îți dau ocol. Liliicii fricii și bănelii îți întunecă mintea cu sborul lor concentric. Toate pornirile criminale numai între pereții reci ai tăcerii și sub neostoi-bila deslănțuire instinctuală și-aprind luminile de fosfor. De ce-a tăcut?... Doamne! de ce-a tăcut!

Marcel Olinescu.

Momente dintr'un sat

LINIȘTE

O singură albină zboară,
Dar pare un motor în aier.
Atâta liniște coboară,
Din cerul strâns, albastru caier.

Chindiile opriră vremea:
E un popas pentru oricine.
Și 'n satul mare 'ntins ca lenea
Ce liniște adoarme 'n mine!

PETRE PASCU

POEZIA

De-lui LUCIAN BLAGA II.

— PAȘII PROFETULUI —

Dela **Poemele luminii** la **Pașii profetului** este o evoluție naturală. Primul volum, deși conținea câteva note intunecate aduse de ideea morții — mai mult o presinițire îndepărtată, un nour ce apare la orizont, — totuși era o izbucnire de forță, de iubire și de nepotolită sete de viață. Sentimentul morții era o umbră fatală prin care se reliefa puternicul instinct vital. Acest dinamism se continuă și în **Pașii profetului**. El revine pentru a-și arăta ultimele schipiri și a se pierde apoi definitiv, (va reapare sub o formă cu totul schimbată și mult mai târziu) copleșit de sentimentul morții. Pentru a reda impresia justă trebuie să recurg la o analogie. În primele două volume e o impletire de două teme ca într-o compoziție muzicală: dragostea de viață și sentimentul morții. Aceste două teme se impletesc și se încrucișează. Una din ele: sentimentul energiei merge descrescând în timp ce sentimentul morții ale cărui prime acorduri le-am auzit în **Poemele luminii**, merge crescendo. Ele vor sfârși prin a se contopi într'un acord final care va da tonul voinței al doilea.

Vom avea și aici deci unele izbucniri de forță care ar corespunde furtunoasei dorinți de descătușare din „Vreau să joc”, dar nu mai e ceva spontan. Dacă auzim încă pe poet afirmând:

„Ce licărește așa straniu se cer
E cornul de lună?
Nu, nu! E un ciob dintr'o cupă de aur
Ce am spart-o de boltă cu brațul de fier”.

(*Veniți lângă mine, 27*).

nu ne mai surprinde, căci e o mare deosebire față de ce era altădată. Ceeace acolo era atât de natural aici apare ca o stare momentană de revoltă și bravadă datorită pe-linului și năcazului din suflet. Poetul însuși mărturisește:

„Sunt beat și aș vrea să dărâm tot ce-i vis
Ce e templu și altar”.

Avem apoi unele poezii de inspirație idilică sau bucolică asupra cărora a insistat dl. G. Călinescu într'o recenzie publicată în **Gândirea** (1928, pg. 81) arătând asemănările uimitoare dintre ele și poezia latină de acest gen. Natural nu este vorba de imitație, ci este un interesant exemplu de felul cum după atâta evoluție aceleași sentimente trăite sincer cer pentru a fi exprimate aceleași îmbrăcăminte.

Dl. Blaga a redat cu multă justețe acest sentiment câmpenesc și pastoral. O adiere de inspirație virgileană parcă trece prin acest volum. Astfel simțim în acest volum toată dogoreala soarelui de vară peste lanul de grâu întins cât vezi cu ochii și învăluit în bătăitul nesfârșit a unei lumi de insecte. E un sgomot monoton și adormitor. Timpul însuși parcă uită să mai curgă:

„In soare spicele își țin la sân grăunțele
Ca niște prunci ce sug;
Iar timpul își întinde leneș clipele
Și aștește între flori de mac:
La ureche-i țărăie un greer”.

(Vara, 32).

Dar cu toată liniștea vieții dela țară, starea sufletească a poetului nu mai e cea de altădată. O apatie generală i-a cuprins sufletul. Astfel zace:

„In umbra unor maci
Fără dorinți, fără muștrări, fără căinți
Și fără 'ndemnuri, numai trup și numai lut”.

(In lan, 48).

Din această toropeală privește „O fată cu gene lungi ca spicele de orz” o fată ce cântă'n lan: La cântecul de pe buzele ei simte însă cum sufletul renaște în el.

În imagini splendide vedem apărând și trecând animalele obișnuite acestui cadru câmpenesc:

„Boii se mișeau prin flori de sânziene..
Și boii — boii — și rumegan căldura pe sub sălcii”.

E în aceste poezii o dragoste de natură care conține ceva din sufletul păgân al strămoșilor noștri. E o dorință de-a se contopi cu natură. Această trăire a ei, Această pulsație comună cu ea este sensul poeziilor „Pan” și „Moartea lui Pan”. El este aici simbolul naturii care renaște și moare, a sentimentului de păgână adoare a ei. El este zeul bătrân ca vremea:

„Acoperit de frunze veștede pe-o stâncă zace Pan,
E orb și e bătrân... Pleoapele-i sunt cremene”.

(Pan, 11.)

Dar bătrâneța lui nu spune nimic el fiind personificarea însăși a naturii care veșnic reînvie. De aici și zâmbetul lui când:

„Iși întinde mâna, prinde-un ram
Și-i pipăie cu mângăieri ușoare muguri”.

Și bucuria lui:

„De-a prinde'n palme'ncetișor căpșorul meilor
Și de-a le căuta cornițele sub năstureii moi de lână”.

(Pan, 12)

Surâsul lui Pan este surâsul naturii când totul renaște sub puternicul impuls al vieții. Ii surprindem o nuanță dionisiacă în nevoia ce-o simte de-a mângăia cu degetele lui părul Nimfei pe care o chiamă și în așteptarea căreia:

„Văna de'a tample îi svăcnește
Ca gușa unei leneșe șopârle
Ce se prăjește 'n soare”.

(Moartea lui Pan, 90).

Dar i se apropie și lui sfârșitul. Stăpânirea lui asupra lumii a trecut. Pan e trist:

„Se 'nmulțesc prin codri mănăstirile
Și-l supără sclipirea unei cruci”.

Tot mai des îi sună în urechi glas de clopot și de toacă. El zace retras într'o grotă — singur, vizitat doar de razele de lună. Caldul sentiment al naturii, iubirea sensuală a ei s'au dus. Un suflu nou trece peste natură. Un Profet necunoscut, pentru care absorbirea în admirația naturii și a frumusețelor ei e „libido”, un păcat, și-a „Infipt călcăiele'n stânci”. „Pământul își apleacă munții în calea lui”, căci el și-a chinuit picioarele prin spini pentru a face ca privirile să se îndrepte deacum înainte în sus, spre stele.

Cu adevărat nu mai era de trăit pe acest pământ. Retras în grota lui Pan mai are un singur tovarăș, un păianjen pentru care prinde țânțari. Dar într'o bună zi când:

„Piticul dobitoc i se plimba pe mână,
Ș'n scăpărări de putregai — Pan descoperi mirat
Că prietenul avea pe spate-o cruce.
Bătrânul zeu, încremeni fără de grai
In noaptea cu căderi de stele
Și tresări îndurerat: — Păianjenul s'a 'ncreștinat”.

(Moartea lui Pan, 98).

Unei astfel de trădări nu-i mai putea supraviețui și „a trei zi și-a'nchis cosciugul ochilor de foc”.

Tema începută cu atâta exuberanță de viață în **Poe-mele luminii** se sfârșește aici. Ultimul acord s'a terminat cu moartea forței.

Să reluăm acum tema morții a cărei preludin l-am auzit în **Poemele luminii** și care se continuă aici reușind să acopere cealaltă temă.

Fiorul morții e din ce în ce mai neliniștitor, mai aproape E un gând care începe să-l obsedeze și să-l chinue fără răgaz. Misterul de care s'a îngrozit până și Isus în grădina Ghetsimani îl înconjoară de pretutindeni. Din culoarea florilor de mac: „O ne'nteasă teamă de moarte mă pătrunde” (**Flori de mac, 67**). Ce e mai mult, semne de istorire are în sine însuși le simte în ceea ce e mai fragil în corpul său. Sufletul își pătorează încă dorința nebună de-a îmbrățișa universul întreg. Toate aspirațiile însă sunt zadarnice, corpul e departe de-a le putea satisface: „Căci lutul **tău** slab Mi-e prea strâmt pentru strânicul suflet ce-l pot ” (pg. 61). Pământul întreg ar trebui să servească de piept pentru o inimă străbătută de astfel de patimi. Dar nimic de făcut. Divorțul dintre trup și suflet e un fapt împlinit asupra căruia nu se mai poate reveni. De aici resemnarea: „Numai pe tine te am trecătorul meu trup”. E resemnare, dar în același timp și o cauză de suferință, în această constatare, căci e una din tristele fatalități ce apasă asupra oamenilor și e simțită cu atât mai dureros cu cât cineva are un suflet mai larg, mai arzător și mai plin de aspirații nemărginite:

„Eram așa de obosit
Și sufeream
Eu cred că sufeream de prea mult suflet”. (*Leagănul, 35*).

Dar dacă sufletul nu-și poate crea un corp pe măsura lui -- care să-i poată cuprinde toate avânturile, din nenorocire fenomenul invers se întâmplă. Sleirea forțelor fizice atrage după sine vestejirea sufletului. Dar la aceasta mai contribuie ceva. Dela începutul volumului asistăm la destrămarea iubirii. Focul din brațele lui s'a dus. „Mâini tomnatice întinde noaptea mea spre tine”. (Ce deosebire de primul volum! Vă amintiți:

„Ca niște limbi de foc cu brațele-mi întind
Ca să-ți topesc zăpada umerilor goi...).

Aceeași răceală a cuprins-o și pe iubită:

„Gura ta e strugure 'nghețat:
Numai marginea subțire-a lunii
Ar mai fi așa de rece”.

(*Infrigurare, 18*).

Urmează apoi disparația minunii care însuflețise totul în **Poemele luminii**. Cu ea dispăre entuziasmul și setea de viață:

„C'un chiot vreau astăzi să nchin
 În cinstea sălbaticii mele minuni care pleacă
 Lăsându-mă singur, — Cu plânsul,
 Cu voi — Și cu toamna”.

(*Veniți după mine tovarăși, 26*).

În urma ei rămâne o atmosferă din ce în ce mai întunecată, mai tristă. Cadrul favorit al acestei stări sufletești este toamna, anotimpul celor ce se îndreaptă spre **Marea trecere**, anotimpul cu atâtea afinități pentru melancolia omenească, când sufletul pare o frunză vestejită în toamnă pe care cea mai ușoară atingere l-ar face să se rostogolească la pământ. Astfel e poezia: „Amurg de toamnă” cu titlul de două ori sugestiv: sfârșit de zi, sfârșit de an, cadru minunat pentru starea sufletească a poetului:

„O rază ce vine goană din apus,
 Și-adună aripile și se lasă tremurând
 Pe-o frunză:
 Dar e prea grea povara — Și frunza cade.
 O, sufletul! — Să mi-l ascund mai bine 'n piept
 Și mai adânc,
 Să nu-l ajungă nici o rază de lumină
 S'ar prăbuși. — E toamnă”.

(pag. 22).

Toamna a cuprins corpul, toamna a intrat și 'n suflet. Senzația morții, groaza de ea nu-l va mai părăsi. Ea va merge până acolo încât va da poetului viziunea halucinantă de-a se simți în mormânt. Impresia pe care ne-o lasă în acest sens poeziile: „Pustnicul” și „Gândurile unui mort” este ciudată și instructivă în acelaș timp și anume din punct de vedere psihologic, căci sentimentele atribuite pustnicului și mortului ne lămuresc asupra stării sufletești a poetului în momentul când a scris aceste versuri. Sentimentele și gândurile lor sunt sentimentele și gândurile păstrate în inconștientul poetului.

Puternicul instinct al vieții care părea pemoarte nu e decât ascuns. Il regăsim și în mormânt în viziunea „Pustnicul” simbolizând omul care în viciață și a torturat trupul fără milă:

„Speriat de înțelepciunea caldă, plină de ispite,
 Ce mi-o șoptea 'n urechi
 Frumusețea lumilor — am căutat deșertul;
 M'am ascuns în scorburi de leproși”.

(pag. 105).

Drept răzbunare însă, dincolo, spiritul pustnicului va suferi toate chinurile pe care corpul le-a durat pe pământ. Pedepsa lui va fi de a-și căuta veșnic trupul fără să-l găsească, de a-i simți arzător lipsa și de a-l cere pământului înapoi cu răcnete de disperare:

„Pământule, dă-mi trupul înapoi,
Pământule tâlhar de ce mi l-ai furat,
De ce mi l-ai ascund în sânul tău de sloi?”

Vieța netrăită pe pământ se răsbună urmărindu-ne și cerându-și dreptul chiar de dincolo de mormânt.

Mai caracteristică în această privință este poezia: „Gândurile unui mort”. Tot ceea ce în viață a stăpânit pe cineva cu putere revine și'n mormânt. Gândul că va rămâne acolo pentru eternitate îl torturează și-l obsedează. Și cum ar fi altfel:

„Căci e fioros în groapă
De pustiu și de'tunec

(Heine)

Imposibil de-a fi împăcat cu ideea aceasta. Dorința de-a ști ce mai e pe pământ nu-l părăsește nici acolo:

„Ce-o fi acum pe pământ?
— Mai curg aceleași stele peste fruntea lui în stoluri,
— Și din stupii mei
— Mai zboară roiuri de albine spre păduri?”

Nici nu s'ar putea altcum. Cum ne-am putea împăca cu această situație când noi știm bine că pe acest pământ pe care-l blestemăm adesea:

„E o mișcare, e un farmec, ce în veci nu se mai curmă”.

(Vlăhuță),

când știm bine că în urma noastră viața a rămas aceeași, continuându-și cursul, aceeași tinerețe a oamenilor și a naturii, acelaș cadru din zilele în care ne-am simțit tănări și fericiți:

„Pe cer sunt stele, flori și paseri pe pământ?”

(Vlăhuță),

Aceleași sentimente le observăm și'n poezia dlui Blaga, aceeași dorință pământescă străbate din mormânt, nevoia sufletească de-a mai vedea ce e deasupra — vor mai luci pe cer aceleași stele. Dar florile?

„Un stânjen doar deasupra mea-i lumină;
Flori cu săni de lapte îmi apasă lutul:
Să pot eu mi-aș întinde mâna și le-aș strânge într'un mănunchiu
Să le cobor la mine”.

(pg. 42).

Iubirea de viață e așa de puternică; atunci chiar când ai pierdut orice iluzie asupra ei, farmecul naturii cu minunile ei ne urmărește.

Și-apoi iubirea pe care o crezuse moartă — iubită dusa! Totul n'a fost decât o părere. Gândul și imaginea ei îl însoțesc până dincolo de mormânt. Iubirea în adâncul inimei n'a murit încă. Iubirea moare ea vreodată? Ea n'a fost decât ascunsă în tainicele cute ale sufletului său și de acolo reapare și-l obsedează:

„O morte mal ensevelie
Ils ne l'ont pas fermé les yeux!”

Iubita îi face să tresară până și'n mormânt:

... „Ades un sgomot surd mă face să tresar:
Să fie pașii sprinteni ai iubitei mele
Sau e moartă și ea
De sute și de mii de ani?
Să fie pașii mici și guralivi ai ei
Sau poate pe pământ e toamnă
Și niște fructe coapte'mi cad mustoase grele
Pe mormânt...?...”

Aceste versuri ne amintesc una din cele mai frumoase poezii în care este zugrăvită marea putere a iubirii, care va fi simțită și dincolo de mormânt. Poezia este tradusă de St. O. Iosif după Multatuli pseudonimul poetului olandez Eduard Douwes Dekker. Titlul ei este: Cântecul lui Saidjah. E vorba aici de un tânăr care își închipue toate felurile de moarte. Orice sgomot s'ar face la moartea lui el nu-l va auzi; el nu va auzi nici țipetele oamenilor, nici strigătele bocitoarelor, dar cântă el:

„Eu nu știu unde am să mor,
Văzui atâția morți în satul meu:
I-a înveșmântat în haine albe
Și-apoi i-au coborît în groapă,
De vou muri acasă și m'or îngropa
La capul satului, spre răsărit, pe deal,
Acolo unde iarba crește 'naltă —
Adinda va veni, și haina-i de mătase
Încet, încet de tot o să atingă
În treacăt iarba 'naltă...
Și eu voui auzi”.

Ajuns aici mă gândesc dacă n'am forțat puțin nota și dacă într'o poezie de un dinamism violent nu am pus prea multă umbră. Ceeace doresc e ca aceste studii să redea cât mai exact impresia ce se degajă din aceste versuri, să urmăresc firul gândirii poetului și să reconstitui atmosfera sufletească în care au fost compuse. Natural într'un volum de versuri nu se spune totul și cu atât mai puțin în poezia dlui Blaga așa de sobră și de concentrată și cu așa de mare putere sugestivă. Despre poeziile din aceste 2 volume s'ar putea spune ceeace așa de frumos spune dl. S. Pușcariu despre cuvintele din ele (**Rev. fundațiilor regale, August 1933**): „Ele sunt numai jaloanele ce indică drumul urmat de cugetarea poetului, lăsându-ne să presimțim vag legăturile dintre ele”...

Ceeace e sigur e faptul că voind să fim cât mai fideli am încercat în drumul nostru să atingem aproape toate jaloanele lăsate de poet pentru orientarea gândurilor și

sensibilității noastre. Riscul ar fi numai dacă pe acest teren vag am fi luat-o la stânga sau la dreapta și în ioc de-a fi urmat același fir am fi trecut la un altul pierzând astfel mersul adevărat al gândirii. Și risc și mai grav ar fi dacă am fi făcut drumul invers de cât cel urmat de sentimentele poetului și să dăm o impresie cu totul contrarie decât ceea ce se degajă într'adevăr din aceste două volume. Riscurile sunt mari, totuși din ce mă gândesc mai mult din ce ajung la concluzia că aceasta e sensul poeziilor dlui Blaga. S'ar putea doar reproșa că între diferitele jaloane cărările pe care le-am trasat sunt poate prea largi, prea accentuate și că în acest domeniu înaintarea se face în plutiri ușoare care abia ar atinge pământul din timp în timp. Aceasta e adevărat, dar e ceva fatal. Pentru a se scoate ceva în evidență, pentru a se degaja esențialul e nevoie de unele trăsături mai apă-sate.

Convigerca că aceasta a fost evoluția ideilor și sentimentelor poetului mi-o întărește volumul următor. **Pașii profetului** au lăsat urme și'n sufletul poetului. Din oroarea de moarte care-l obseda cu fatalitatea ei inexorabilă nu era decât o singură posibilitate de reculegere. Iubirea păgână de viață s'a stins încetul pe încetul. Simbolul însuși al acelei concepții murea. Ajuns aici un strigăt iese din pieptul poetului, un strigăt care este o rugăciune către cel prea înalt:

„Oprește trecerea.

Știu că unde nu e moarte, nu e nici iubire, —

Și totuși te rog:

Oprește, Doamne, ceasornicul cu care

Ne măsoară destrămarea”.

Ac stea sunt cuvintele cu care începe volumul următor: **In marea trecere**. „O crux, ave spes unica”. Ideia creștină singura salvatoare, a încolțit și și-a făcut loc în inima poetului. Nu știm întru câte e o revenire la credință, dar fapt sigur e revenirea la ceea ce am putea numi ideia creștină (credința e o stare de sentiment), la disciplina ei atât în privința atmosferei sufletesti cât mai ales în ordinea de manifestarea și obiectivare artistică. De aici, cred eu, dublul sens al volumului: **In marea trecere**. Intr'adevăr constatăm de acum înainte o nouă orientare în domeniul sufletesc și îndeosebi în cel al creației artistice și al doctrinei literare din care au ieșit poeziile următoare. E o trecere dela formele frumoase și pline, dela strălucitoarele imagini în care poetul își îmbracă viziunile. (Nimfa „ca o amforă rotundă” își „vărsa mlădie trupul gol în iarbă”), la figurile ascetice născute dintr'o altă concepție.

Indicii despre vechimea și statornicia așezărilor omenești în ținutul Hălmagiului

Date fiind zăcămintele de opal dur, cremene, din care omul primitiv își fazona armele și uneltele casnice, ținutul Hălmagiului se vădește a fi fost populat și în **epoca de piatră**. Ne-o atestă aceasta săpăturile întreprinse mai nou, cu care ocazie s'au descoperit stațiuni din paleoliticul inferior la Iosășel, întinzându-se și în localitățile învecinate, Răstoci și Aciuța: la partea inferioară a regiunii, cât și în cea superioară, la Brotuna și Basarabasa. ¹⁾

Prezența **civilizației dacice** ne-o dovedește comoara descoperită la 1886 în comuna Guravăii, conținând o colecție de obiecte de artă din argint: un lanț și inele de argint de care atârnă ținte decorative, monede din Apollonia și Dyrachium. ²⁾

Există și amintiri **romane**. În Ociu s'au găsit bani de argint depe timpul lui Marcus Aurelius (anii 161—180). ³⁾ În drumul ce duce dela Hălmagiu către Luncșoara, pe la Vâjdogi, se observă și acum în deal o grotă în care pe la 1880 se mai putea pătrunde vreo 40—50 pași, despre care se crede a fi fost o mină romană. ⁴⁾ Asemenea, la acea dată, în Aciuța se mai puteau observa urmele unei cariere de piatră în care s'a găsit un ștearț coman, ⁵⁾ adică o lampă de mină.

În orice caz imediata vecinătate a regiunii aurifere exploatată și înainte de Romani trebuie să fi influențat ca și în Ț. Hălmagiului să se stabilească de demult remarcabile nuclee de așezări omenești.

În câmpie, la loc deschis, omul a trăit vecinic cu frica în sân. Surprins ușor, el a putut fi înconjurat și exterminat. Numărătoarea din 1564 a găsit în comitatele Arad și Zărand 2144 porți, ceace ar corespunde, fără nobili, la 55.000 suflete; pânăcând la 1696 s'au numărat numai 80

1) Martin Roska, Paleoliticul Ardea'ului, extras din Anuarul Inst. Geologie al României; vol. XIV.

2) Vasile Pârvan, Getica, pg. 536, 559, 613.

3) Părecz: Aradvármegye ismertetése, pg. 13.

4) Márki Sándor: Aradvármegye története, vol. I, pg. 28. Arad, 1892.

porți, adecă o populație de 1800—2000 suflete. 1) Uluitoarea scădere a populației, provocată de războiri și epidemii, ne arată cum în vechime puteau să rămână regiuni întregi secole de-a rândul aproape nelocuite.

Nu tot așa se prezintă situația în munte, unde numai la câțiva pași dușmanul te pierde din ochi. Aici, și în ultimele clipe omul își poate strângui avutul sumar, chiar și vitele, cu care să se mistuiască în labirintul văilor până ce trece primejdia, ca apoi imediat să se întoarcă la vatra părăsită. În regiun a noastră de munte, deci, depopularea silnică și nici epidemiile, dată fiind izolarea, n'au putut să producă ravagii prea mari, așezările de aci rămânând și statornice. Pentru ultimele patru veacuri această aserțiune este sprijinită și de dovezi istorice, satele de șes fiind adeseori pomenite ca pustii. Iar, examinând registrul 2) de proprietăți dela 1561, constatăm că Zărandul, care are părți muntoase, este mai bine populat ca și comitatul Aradului, regiune eminent de șes.

Dar viețuirca în munte are și desavantajii. Pământurile de hrană fiind mai puține și mai sărace, traiul e nespun mai greu decât la câmpie, muntele neputând suporta un prea mare spor de viață. Și atunci munteanul alungat de foame și coborât spre câmpie după țarina mai largi și mai fertile, pe cari le-a găsit demultei văduvite de stăpân. Astfel, veacuri de-a rândul, ținutul Hălmagiuului a fost rezervoriul uman din care s'a populat permanent câmpia crișană. Orientându-ne numai după numele de familie, onomastică, putem și azi constata puternica influență a acestei regiuni asupra satelor din podgoria și din câmpia Aradului.

Dupăcum se va vedea mai pe larg cu altă ocazie, orașul Hălmagiu cât și satele ce-i aparțin, apar în registrele de proprietate ale nobililor cu numele lor de azi începând din întâia jumătate a sec. X, ceea ce nu exclude ipoteza că ele au existat în aceeași compoziție românească mult înainte, cu atât mai vărtos că în Ungaria foarte puține sunt documentele de această natură, înainte de această dată.

Satele de aici au deci o vechime atestată istoricește de aproape 500 ani, cu care existență continuă nu multe localități din câmpia jud. nostru, foarte înfloritoare azi, se pot mândri. Și mai puțin se pot mândri cu vechimea lor satele ungurești și germane, a căror început se cunoaște precis, datând din sec. XVIII.

Traian Mager.

1) Dr. Gaál Jenő: Aradvármegeye közigazdasági etc. leirása. Arad, 1898, pg. 19, în colecția monografică a orașului și jud. Arad.

2) Anni 1561. Registrum secundi, etc., publicat la Făbián, Aradvármegeye leirása, Pest, 1835, pg. 21.

CÂNTEC PĂGÂN

Păgân e totu'n mine
Și totu'n jurul meu.
Mi-e dor de firi senine,
Mi-e dor de Dumnezeu!

Mi-e dor de vorbe blânde,
De sete plâng mereu,
Privirile-mi flămânde
Cerșesc pe Dumnezeu...

Păgân sunt, ca o rămă
Ce scurm păcatul meu
Să aflu o fărâmă
Din însuși Dumnezeu...

— Din leagănul minciunii
Doar adevăru-l cer
Ș'n cântul stricăciunii
Mă'nal! păgân spre cer...

BCU Cluj / Central University Library-Cluj

NEDUMERIRE

Nu știi de ce, privind în noapte
Când printre nori surăde luna,
Aud, cum ne'nfelese șoapte
Pe căi de vis slăvesc minciuna!?...

Și nu știi cum, dar mă'nșioară
Cuprinsul vorbelor de șarpe,
Gemând cu plânset de vioară
Intr'un alai vrăjit de harfe...

Că'n timp ce eu mă'ngân cu vântul
In umbra salciei pletoase,
Simt tremurând întreg pământul
De gândurile-mi mincinoase.

Nu știi de ce... și nu știi unde
S'ascunde-atunci de mine luna,
Vărsând pe-a ceruri'or unde
O lacrimă de stea, ..nebunal!...

EPIGRAMIE

Unuia care se laudă că e curat
ca și cristalul dar a fost condamnat
la 2 luni închisoare.

*De curățenia-ți — se zice —
Și magistrații azi aflară.
Și pentru ca să nu te strice,
De cei „murdari” te izoară.*

Unui avocat timișorean, care la
o conferință se revolta contra indus-
triei, dar când să citească tabloul
polițienilor din consiliul de admi-
nistrație, a refuzat.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

*Atuncia când nu ne-ai citit,
Tabloul ce-l aveai 'naintc.
Dovadă e că te-ai ferit,
Să nu-l demaști pe... președinte.*

MALIU BOGOE

D-lui *Tiberiu Vuia*, autorul vo-
lului de curând apărut: „*Poeme*”

*Acest „mărunt șirag” de frumoase „poeme”
„De unul șingur” „în miez de noapte” ai scris
„Adolescenta” deasupra-le varsă „două lacrimi”
Și „pe uliți tăcute” îngână: e un vis.*

Dlui *Dr. Groșoreanu*, care în-
tr'un studiu publicat în Revista Ins-
titutului Social, preconizează cuce-
rirea piețelor Asiei minore pentru
industria românească.

*Vorbind de Asia ntr'o carte
Cu reputație „sonoră”,
Fiind trecut de floarea vârstei,
A preferat pe cea... minoră.*

REMUS GORGAN.

STROPI DIN CASCADA VIETIL..

Eroismul proporționează viața; sfințenia o unifică.

Instinctele sunt marginile trupului...

A trăi viața eroic, înseamnă a ieși din dimensiunile trupului.

În istorie nu se ține seama de vreme, ci de viață.

Istoria e miezul faptelor pure.

Faptele n'au mărime, ci curățenie...

Adevărații eroi toldeaua sfârșesc în sfințenie.

Eroismul este expresiunea cea mai spirituală a unei tensiuni lăuntrice; sfințenia este expresiunea cea mai spirituală a unei armonii.

Sfințenia netezește ascuțișurile ridicate în istorie, de eroism. Ea este fărâna roditoare în care se prefac stâncile.

Bărbații politici răi, cugetă așa: „Ce greșim, astupă istoria”. — Ei cred că istoria e nămolul vieții.

Istoria e temperamentul popoarelor. Numai acele popoare sunt bolnave, care n'o au. Și e singura lor boală.

Filosofia este curajul oamenilor de-a privi lumea din afară ei și din lăuntru lor; știința este curajul oamenilor de-a privi lumea din afara lor și din lăuntru ei.

Virtuțile sunt cele mai folositoare argumente pentru dovedirea existenței lui Dumnezeu.

O virtute este cu atât mai tare cu cât a nimicit mai multe pa-timi. — A lua puterea din ea pe seama ei.

A fi om de știință înseamnă a te desbrăca de tine; a fi filosof înseamnă a te desbrăca de lume; a fi creștin înseamnă a te desbrăca și de lume și de tine.

Virtuțile sunt pietrele kilometrice așezate pe drumul vieții. Numai privind la ele știm până unde am ajuns în viață.

Știința e perspectiva lumii; filosofia e perspectiva vieții; istoria e perspectiva omului; religia e perspectiva lui Dumnezeu.

Politica e ortografia istoriei...

S O R A B U N Ă

Cântul tău veche pădure
 Riurile să-mi murmure.
 Tu pădure, soră bună,
 Umbra ta fie-mi cunună,
 În vis să te am mereu
 Și în simțământul meu.
 Să-mi aducă dor din tine
 Unda riurilor ține;
 S'aducă glasul cântului
 Pe aripa vântului,
 Din balade vechi aducu-l,
 De la moșul meu, haiducul;
 Vremile întorcă-și anii
 Fân' la moșii mei, ciobanii,
 De-acolo doine să-mi vină,
 Ici în inimă, lumină,
 De-acolo să-mi vină horă,
 Tu pădure, bună soră.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C Â N T E C

Ieși cu cornuțe moi
 Poartă 'n ochi balade noi;
 Întrebare-aș întreba,
 De 'nțelege cineva?
 Incrustatului furceriu
 I-am dat steiele din ceriu;
 Întrebare-aș întreba
 De le vede cineva?
 Și pe fluer de cioban
 Am făcut păriu muntean;
 Întrebare-aș întreba
 Dacă știe cineva?
 Mii legende se țin zală
 Pe-a pistolului prăsală;
 Întrebare-aș întreba
 De ve vede cineva?
 Frunzele, când cerul plouă,
 Cântă haiducie nouă;
 Întrebare-aș întreba
 De-o aude cineva?...

GRIGORE BUGARIN.

Agrarizare sau industrializare?

Frământările pe terenul economiei românești de azi, au reactualizat probleme de însemnătate vitală.

S'au ventilat fel de fel de teorii, s'au născut polemici, se discută și evident de multe ori se greșește căci: „Homo sum. Humani nihil a me alienum puto”.

În recentul congres agricol dela București pare să se fi lămurit cu atât mai mult, cu cât fermitatea cuvintelor rostite cu acest prilej de M. S. Regele, vor da tonul hotărâtor, vor pune capăt neînțelegerilor și intrigărilor canalizând toată energia latentă românească într'o acțiune puternică de ridicare a economiei românești.

„Agricultura, — spune Majestatea Sa, — nu trebuie să fie privilegiul unei caste sau al unei clase; agricultura trebuie să fie la noi în țară, colaborarea strânsă și înimoasă a tuturor locuitorilor acestei țări, a tuturor factorilor de producțiune și a tuturor îndrumărilor!

„Nu vreau, spunând acestea, să diminuez importanța celorlalți factori de economie. Sunt industrii, cari sunt neapărat necesare pentru viața și chiar apărarea acestei țări. — și această apărare este și a agriculturii, căci este apărarea solului românesc”.

Iată un mesaj, o sentință, pe care Majestatea Sa, — simbolul gândirii românești, — o servește pentru a pune în mișcare virtualitățile neamului pe calca imperativă a marilor lui realizări.

Privită sub aspect economic, agricultura și în mod special cultura cerealelor, a adus imense servicii omenirii: Ea este și va fi totdeauna sursa care asigură permanent hrana omenirii; baza oricărei elaborări fizice sau intelectuale a organismului uman. Agricultura a permis dezvoltarea sănătoasă a statelor, înmulțirea populației, crescând și dezvoltându-se însăși, — mai mult sau mai puțin, după posibilități, — în directă proporție cu aceasta.

Ea este, — putem să conchidem, — incontestabil pârghia determinantă a progresului omenirii. Dealtfel însemnătatea ei s'a arătat în vremuri de restriște ca acelea ale războiului mondial, minunată ocazie pentru a convinge lumea că siguranța și sortii de izbândă ai unui popor sunt subordonați aproape exclusiv posibilităților de satisfacere cu hrană ale aceluia popor. Și atunci ca și într'un viitor război, ranița de muniții va conține și un colț de pâine!

De aceea o problemă actuală de căpetenie, — alături de cea a armamentului — este ridicarea agriculturii românești, pentru a obține maximum de randament. Producția sporită ne va chezași rezerva de hrană în vremuri de restriște.

Trebuie să facem supremul efort, coordonând toate acțiunile noastre, — pentru a ridica țărânimca și agricultura, răspunzând astfel apelului călduros al Majestății Sale, făcut la adresa conștiinții românești, pentru folosul și directa ei prosperare.

„O țărânimca luminată și înstărită, — spunea d. ministru V. Sassu, — lucrând după metode și cu mijloace moderne, este cea mai bună asigurare pentru viitorul Statului român”.

„De aceea propășirea agriculturii și deci ridicarea economică și morală a țărânimii noastre rezolvă nu numai o problemă economică, ci și o problemă națională permanentă de care atârnă însuș viitorul neamului nostru”.

Cât va date statistice, cari — cu toată flexibilitatea lor, par mai convingătoare, — ne vor ajuta să demonstrăm că agriculturii trebuie să i-se acorde o egală atenție ca industriei, dacă nu chiar un primat.

Țara noastră nu poate fi agrarizată mai mult cât este actualmente și nici n'ar trebui să forțăm lucrurile. Singur elementul **național**, introdus în agricultură este secretul progresului.

Este deasemenea cert că nici o industrializare acută, n'ar putea schimba caracterul agrar al României, caracter pe care chiar de-ar reuși să-l schimbe, ar fi un păcat, o ingrătitudine la adresa sortii, care printr'un concurs extrem de favorabil de factori climaterici și geografici, ne-a hărăzit să producem calitativ cel mai bun grâu din lume, alături de Rusia și Ungaria!

Suprafața totală a țării noastre este de 29.497.000 Ha repartizată cum urmează:

Suprafață agricolă	18.155 mii ha	61,5% din total
Păduri	7.134 mii ha	24,5% din total
Suprafețe inutilizabile pt. agric.	4.208 mii ha	14,0% din total
	<hr/> 29.479	<hr/> 100%

La această repartizare a suprafeții țării, populația este astfel distribuită:)

Etnic români	14.310.625	73,40%
Etnic diferiți	5.118.085	26,60%
	<hr/> 19.428.710 mil. bucuritori	<hr/> 100,00%

1) Din periscopul economic al „Ofensivei Române”.

2) Din „Vremea” 14-Martie 1937, pag. 3.

Din cari la țara (sate) activează	11.541.305 mil.	77% etnic români
	3.507.776 mil.	23% etnic diferiți
		100%
la orașe activează	2.824.580 mil.	60% etnic români
	1.555.049 mil.	40% etnic diferiți
		100%

Interpretând aceste date este lesne de înțeles, că oricât de accentuate ar fi tendințele pentru industrializare, la noi, nu s'ar putea lăsa în paragină teritoriile mănoase de 18.155.000 Ha ale țării noastre, așa cum le-au iasat engiezi în jurul Londrei, în urma extraordinarei industrializări de acolo. Chiar și în Anglia, — ca de altfel în toate țările civilizate industrializate, respectând „moda” autarhizării s'a procedat la agrarizare.

De altfel un motiv și mai puternic este acel al populației. Oricât s'ar sprijini prin industrializare urbanizarea, prin exod, a populației rurale, sunt mult prea îndepărtate acele timpuri când industria românească va putea absorbi 11.541.305 mil. (firește minus femeii și copiii) români. Mai de grabă pe cei 3.507.776 mil. minoritari țărani, cari își au elementul lor etnic bine reprezentat în industria de azi a țării noastre. Aceasta, fiindcă orice lege de protejare a elementului românesc, durere, nu prezintă suficiente garanții. „Quid legis sine moribus”.

Nu trebuie să se uite că din punct de vedere național, în primul rând avem azi o agricultură și deabia apoi o industrie, căci mandatarii acesteia din urmă, aparțin unei minorități cari și-a însușit abuziv acest domeniu și refuză să cedeze cu revoltătoare încăpățănare!

De aceea este demnă de apreciat orice încercare de a ne crea o pătură de mici industriași etnic români cari prin hărnicie să cucerească acest sector de activitate pe baza drepturilor legate de glie a elementului autohton.

Agricultura e a prezentului și trebuie raționalizată, industria românească e a viitorului, ea se naște acum și trebuie încurajată.

Nu se poate contesta agriculturii, — care actualmente este mai românească, — meritul de a fi azi principala sursă de venit atât în țară, cât și ca export.

Credem că azi este mai potrivit să favorizăm un export al produselor agricole, — firește standardizate, — autentice românești, decât pe acele industriale cari nu pot satisface nici măcar necesitățile noastre actuale.

Se impune îndrumarea pe căi bune a agriculturii, mobilizând în acest scop elementele special pregătite, pentru propășirea țărănimii și a economiei naționale românești.

Agricultura de azi a țării românești, — așa de proa-

stă cum e ea, — nu poate fi condamnată dacă judecăm stările de fapte din trecut, cari au cangrenat orice posibilități de reanșare în acest domeniu.

În primul rând stările proaste create de regimul mării proprietăți, — sub aspect social-economic, dacă nu tehnic agricol, — atât în Ardeal cât și în Vechiul Regat, nu a permis o dezvoltare a agriculturii conformă intereselor obștești, supunând-o intereselor unei oligarhii speculante.

În Ardeal, evident, situația era mai tragică, — nu atât sub raportul proprietății țăranilor, favorizată de creditul etnin oferit de puternica rețea de bănci populare, regretabil, reduse azi, — ci mai mult sub raportul opresoratului feudalismului maghiar.

S'au suprapus după războiu greșelile unei împrumutării, făcută fără prea multă rațiune, și s'a înrăutățit mereu situația culminând cu criza de proporții quasi catastrofale a ultimilor ani, criză eminentemente agricolă la noi.

Cu toate acestea sunt demne de relevat eforturile făcute de factorii cari girează actuala conducere a agriculturii românești, pentru salvarea acestei importante surse de producție. S'a realizat mult deși rezultatele nu sunt atât de aparente și aceasta datorită numai întinderii extraordinare a acestui domeniu de activitate, cât și personalului redus care activează, personal mai puțin ca în multe alte instituții de mai puțin interes general!

Stăm slab sub raportul producției agricole. Just, dar nu e mai puțin adevărat că și alte state nu ne întrec. Așa de pilă — ing. Gh. Vodă citează exemplul dat de prof. Cornățeanu, care a studiat un an în America. D-sa arată că producția medie la hectar a multora dintre cereale e egală la noi cu cea a americanilor. Ori judecând drept, — cât de cunoscute și apreciate sunt eforturile făcute de americani în formidabilul „New-Deal”, pentru o refacere economică, atunci de ce să ne condamnăm atât când stăm pe aceeași treaptă cu ei. Dece? Din modestie...

E incontestabil foarte greu să realizezi ceva în domeniul agricol sub actualul regim al micii proprietăți, mai cu seamă pulverizată cum se prezintă azi. Este nebănuț de greu, și dacă totuși se va putea realiza ceva, singura soluție rămâne aceea a cooperăției și a creditului țărănesc bine organizat, etnin și de lungă durată.

Inceputurile în acest domeniu s'au semnalat și sunt nespuse de îmbucurătoare, căci vor îngădui raționalizarea agriculturii, prin mărirea puterii de achiziție a țăranului.

Se va remedia astfel și păcatul strigător la cer ce s'a făcut îngăduindu-se dispoziția miază între prețul agri-

col și cel industrial:

1:9 (după calculele prof. M. Manoilescu).¹⁾ A fost cea mai cruntă bătaie de joc ce s'a putut aduce ca răsplătă muncii țaranului român.

D. Dr. C. Grofșoreanu avea perfectă dreptate când cerea industrializarea țării și achiziționarea pieții din Balcani și Asia minoră pentru produsele noastre industriale, agricultura „acomodându-se” acestei noi tendințe. (Rev. Instit. Social Banat-Crișana No. 15/1936 pag. 19).

Noi înțelegem această „acomodare” în sensul livrării de materie primă necesară industriei autohtone născându-se, dar nici de cum o cedare de teren, de prestigiu, a agriculturii ca factor de amplificare a venitelor statului.

Avem nevoie de industrie, de industrie de armament și imediat de o sumedenie de industrii agricole. În trecut și azi încă, exportam grâu pe piața Vienei, unde se prelucra în paste făinoase, pe care apoi tot noi le importam.

Ne trebuie o industrie de mașini agricole, a căror import e o povară pentru balanța noastră comercială. Iată cum începe să se ușureze situația, în urma avântului din ultimii ani a industriei de mașini agricole de la noi, importul acestor articole scăzând progresiv (excep-tând tractoarele).

1934	95.787 mil. Lei 2)
1935	79.559 mil. Lei
1935 (I—IX)	68.310 mi. Lei
1936 (I—IX)	58.651 mil. Lei

E ușor de înțeles că avem nevoie de industriei, dar nu se poate spune că fenomenul industrializării țării noastre ar dăuna agrarizării, din contră i-ar oferi mai efitin mașini, unelte și alte produse.

Agricultura nu poate nici într'un chip să stăvilească avântul industrializării țării românești, dar pretinde să i se acorde atenția cuvenită, atenție care nu trebuie să provoace manifestații geloase ale acelor ce cred în industrializare.

Calea medie e de obicei rezultatul oricăror încercări. Această cale a fost preconizată de M. S. Regele pentru a împăca aderenții celor două importante ramuri de producție ale economiei naționale românești.

Trebuie să ținem seamă însă de etnicul românesc. Ori agricultura, — ca nici un alt sector de muncă în țară la noi, — îl are, și trebuie să-l încurajăm servind interesele primordiale ale țării, căci „nădejdea noastră e la sate” (D. Min. V. Sassu).

MIHAIL L. LUCUȚA

1) Citat Dr. C. Grofșoreanu: Rev. Inst. Soc. Banat-Crișana, 1936, No. 15, pag. 19.

2) Din periscopul economic al „ofensivei Române”.

Doinele și cântecele poporale românești

Poporul românesc dela țară este izvor nesecat de comori muzicale originale și de mare valoare artistică. Sentimentele sale de dor, durere și bucurie le exteriorizează cu ajutorul talentului său muzical deosebit, exprimându-și-le în doine, când este vorbă de dor sau durere, și în cântece, când vrea să-și exprime veselia, bucuria.

Atât doinele, cât și cântecele sãe sunt producțiuni muzicale artistice foarte frumoase și originale, neaslându-se la alte popoare și din cari reiese foarte evident specificul românesc.

Structura muzicală a doinelor, cât și a cântecelor, este în aparență simplă, în fond însă de o măiestrie arhitectonică extraordinară, care poate rivaliza cu cele mai frumoase cântece poporale ale țărilor cu muzica cea mai cullă.

Doinele, cântece specifice de dragoste se compun de obicei din 8 măsuri de două, de trei, ori de patru părți împărțite în două părți, care în marea majoritate a cazurilor se repetă (câteodată par-tea a doua cu puțină variație).

Este de neînchipuit, că în aceste câteva măsuri, câtă frumusețe și câtă artă se concentrează.

Ca tipuri pentru doine și cântece prezint primele două bucăți din colecția mea de „111 Doine și Cântece românești”: „Duce-m'aș și tol m'aș duce” și „Zis-a mama către mine”, ambele bucăți de origine mai veche, din județul nostru — părțile Inelui și alte două bucăți: „Murăș, Murăș apă lină” și „Urătul din ce-i făcut”, părțile Șiriei, ambele de origine mai recentă, aflătoare în volumul II din colecția de mai sus, armonizate pentru voce și pian și editate de casa Jean Feder, București.

La ambele doine structura muzicală este aproape aceeaș. Primele patru măsuri cari conțin 2 rânduri din poezia populară se repetă înlocmai, a doua parte, cele 4 măsuri, cari conțin celelalte două șire din poezia populară, se repetă cu puțină variație.

Acelaș lucru la cântece cu diferența, că al doilea cântec are și un refren.

Pentru a evita monotonia producțiunii muzicale, am căutat astfel de doine cari sunt urmate imediat de un cântec vesel (vezi „Bagă Doamne luna'n nori” și „Tu nu vrei”) și am întocmit colecțiile editate în așa fel, ca o doină să fie urmată de un cântec vesel, lucru care a fost primit cu multă simpatie de lumea muzicală, și cu încetul se introduce ca regulă, schimbând monotonia concertelor.

Prezint mai jos două perechi de doine și cântece, cari vorbesc acela sine și învederească geniul poporului românesc, cu scopul de a orienta cătuși de puțin marile publice muzical, fără să intru în detalii, din punct de vedere științific muzical, fapt care ar cere mult spațiu și cunoștințe speciale pentru cetitor.

EMIL MONȚIA.

Duce-m'ași...

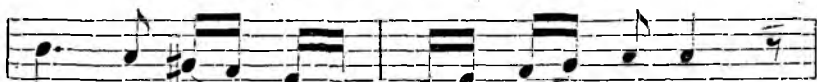
Andantino

Du - ce m'ași și tot m'aș du-ce dor să nu mă

mai a-pu-ce Du-ce m'ași în ca-le lun - gă

Dor să nu mă mai a - țin - gă

Du-ce m'ași în ca-le lun - gă Dor să nu mă

mai a-țin - gă

Duce-m'aș și tot m'aș duce,
Dor să nu mă mai apuce.
Duce-m'aș în cale lungă,
Dor să nu mă mai ajungă.

Duce-m'aș în codru verde,
Unde jalea mi-se perde.
Duce-m'aș în lumea largă,
Mama dorul să mi-l peardă.

Zis-a mama...

Allegret o

Zis-a ma-ma că tre mi-ne că-tre mi-ne că tre mi-ne

Gu-ră să nu dau la ni-me zis' a ma ma zău.

Dar ieu dra-cu poa-te fa-ce, poa-te fa-ce, poa te fa-ce

Să nu dau la ci-ne-mi pla-ce, Nu pot fa-ce zău.

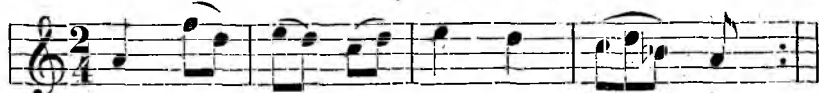
Zis-a mama către mine,
căt-re mine, că-tre mine,
Gură să nu dau la nime,
Zis-a mama, zău.
Dar zău dra-cu poate face,
poate face, poate face,
Să nu dau la cine-mi place,
Nu pot face. zău.

Zis-a mama că mă scoate,
că mă scoate, că mă scoate,
Dela toți și dela toate.
Zis-a mama, zău.
Dela două nu mă poate,
nu mă poate, nu mă poate.
Dela mândra, dela moarte
nu mă poate, zău.

La răchița roșioară,
Roșioară, roșioară.
Tremur'o bala să moară,
Dă, să moară, zău.
Ar muri și nu se 'ndură,
Nu se 'ndură, nu se 'ndură.
C'ar muri da la moșu gură,
La moșu gură, zău.

Murăș, Murăș

Andantino

Mu - răș Mu - răș a - pă li - nă

cin' - te bea se in - stră - i - nă

Cin' te bea se in - stră i - nă

Murăș, Murăș, apă lină,

Te-am băut numai odată,

Cin'te bea se instrăină.

Mamă mi-am lăsat și tată.

Te-am băut a doua oară,

Frați lăsați și-o sorioară.

Urâtul din ce-i făcut

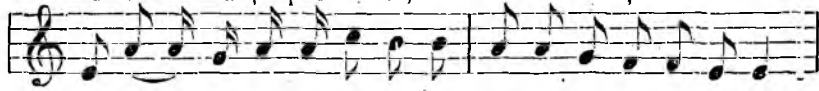
Allegretto

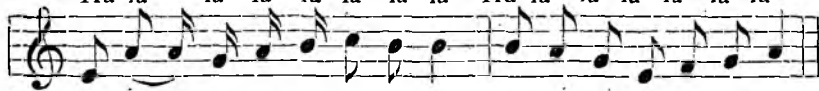
U - ră - tul din cei fă - cut? Din tr'un om ca - re - i trecut

Zi - ce u - na ș'a - poi ta - ce, vezi u - rătu a șia se fa - ce

Tra la la la la la la Tra la la la la la la

Tra la la la la la la Tra la la la la la la

Urâtul din ce-i făcut?

Dintr'un om care-i tăcut.

Zice una ș'apoi tace,

Vezi urātu-așa se face.

Refrain.

Dragostea din ce-i făcută?

Dintr'un om cu vorbă multă.

Zice una, zice alta,

Dragostea-i îndată gata.

Refrain.

Cine nu-i îndrăgostit,

Las să moară prăpădit.

Cine 'n dragoste nu crede.

Nu mai calce iarbă verde.

DARE DE SEAMĂ*Teatrul Românesc al Aradului*

Stagiunea lunilor Ianuarie și Martie

Mișcarea inițiată în toamna anului trecut, în jurul ideii unui teatru românesc permanent al Aradului, și a cărei expresie de început a dat-o consfătuirea dela Primărie ținută la 10 Noembrie, a primit, datorită rezonanței ce a găsit în opinia publică, o amploare și un cadru de desfășurare cari obligă azi la căpătul unui capitol introductiv, parcurs în numai trei luni, la câteva lămuriri, recapitulare, și în acelaș timp, poate, introductive la o operă de viitor și de durată.

Misiunea, culturală, spirituală și politică, a teatrului românesc pe graniță, ca și temeiurile lui, programatice, etice și materiale, au fost pe larg expuse la începutul mișcării, atât prin programul manifest lansat la 14 Noembrie trecut către lumea românească, de către Comitetul Teatrului, în frunte cu Prea Sf. Sa Episcopul Dr. Andrei Magier și Dr. Iustin Marșieu, președintele Federației Societăților Culturale din localitate cât și prin raportul prezentat în ședința de consfătuire dela 10 Noembrie.

Intre altele, manifestul program spunea:

„...După aproape douăzeci de ani de viață liberă, ținutul de graniță, care este Aradul de veche tradiție culturală, cere imperios realizarea unor instituții demne de trecut și necesare pentru dezvoltarea sufletească a provinciei. Cuvântul, haina care îmbracă spiritul creator, are nevoie de un adăpost, de o casă, unde să poată spori și progresa, cu răsunset larg în inimile dornice de s'ovă românească. Una dintre instituțiile cele mai de seamă care servesc acest scop, este Teatrul. Existența lui, este semnul deplinei închiegări a unei așezări sociale, la un popor conștient de menirea lui civilizatoare, care trebuie să se afirme în toate domeniile. Mai cu seamă noi, românii dela granița de Vest avem datoria să răspundem cu hotărâre, prin fapte de jertfă și de creație, tuturor acelor, cari fie din lăuntru, fie de peste hotare, ne contestă nu numai puterea spirituală, dar până și dreptul la o viață liberă”.

„Este o datorie elementară, de demnitate și de prestigiu național, să dotăm orașul și regiunea noastră cu o instituție de teatru permanent, din care să radieze fără încetare geniul național, prin opere de gust și de artă”.

Iar, raportul lămurirea:

„...Dificultatea începutului stă în lipsa unor indicații practice, trebuind să construim în mare parte pe prezumții și comparații, păstrând o notă mijlocie, între intenții și realizări”.

„...va trebui în rândul întâiu să reabilităm teatrul serios teatrul

de artă și idei, clasic și educativ, așezând în centrul preocupărilor noastre primatul cultural, românesc și de propagandă.”

„...am examinat cu multă prudență și în real datele, posibile și virtuale, ale întreprinderii noastre, în lumina unei conștiințe care ne dă mărimea întregă a răspunderii ce ne-am asumat. Din capul locului am ținut să arătăm rezervele și dificultățile ce avem de înfruntat, precum și precauțiile ce ne impunem spre a nu comite erori prea mari, inevitabile unor iluzii de cari am putea să ne lăsăm ispitiți. Avem de-o parte obligația imperioasă de a promova cauza teatrului românesc al Aradului, și de altă parte a deferi angajarea pe o pantă periculoasă a ideii pe care în orice împrejurări și cu orice risc trebuie să o păstrăm și să o transmitem celor cari vor veni în urma noastră, sporită și cu câștigul experienței noastre.

„Înțelegem astfel să împărțim munca și răspunderea, meritul și jertfa, între toți factorii, printre cari noi ne rezervăm de aci înainte rolul modest al muncitorului pe șantier, gata oricând să cedăm locul nostru, altora mai chemați. Îndeosebi am ceda inițiativei Statului pe care în primul rând îl socotim că datorează ținutului mărginaș un teatru de Stat permanent, între orașele Arad—Timișoara—Oradea, în locul celor trei teatre de Stat, Cernăuți, Chișinău, și Craiova, ale căror contribuție în comun o pot realiza cele trei localități cu un singur teatru de Stat”.

Pornind din aceste criterii de fond și principiale, am înțeles să clădim opera noastră.

Din primul moment, grație străduințelor depuse de cei doi eminenți bărbați de inițiativă și de organizare — Prea Sf. Sa și dl. dr. Justin Marșieu secondatți de d-nii dr. Mihail Mărcuș, de capii autorităților și de un inimos comitet de doamne format din doamnele Elena Goldiș, Aurora dr. Mărcuș, Maria Borcea, Lili Crișan, Florica Comșa și dna Col. Pleșoianu, realizarea celor dintâi fonduri, prin contribuția instituțiilor publice și a întreprinderilor particulare, în frunte cu dl. Anton Mocioni, Ministru al Palatului, Banca Națională din București, Primăria și Prefectura Arad, Fabrica Astra, Uzinele electrice, Camera Agricolă, — a dat rezultat mulțumitor. Publicul spectator a răspuns și el printr-o înțelegere reală a problemei semnând listele de abonamente în număr mare.

Datorită acestei încurajări arătate dela început, Comitetul teatral a putut proceda fără întârziere la întocmirea unui repertoriu de calitate. Cumpănind bine împrejurările, și ținând cont de toate împrejurările, printre cari era nevoia unui repertoriu de calitate și sezonul înaintat, s'a abandonat, deocamdală și pentru anul în curs, constituirea unui asamblu permanent și s'a decis întocmirea unui repertoriu cu piese și personal artistic dela Teatrele Naționale din București și Cluj.

Pentru realizarea acestui plan, o comisiune restrânsă compusă din d-nii: dr. Justin Marșieu, dr. Emil Monția și secretarul Comisiei Teatrale, au fost nevoiți să se deplaseze pe zilele de 2 și 3 Dec. la București. Aci, într-o ședință ținută la Ministerul Cultelor, în Cabinetul dlui Cesar Petrescu, pe atunci secretar general al Ministerului, și cu participa-

rea d-lor, Ion Marin Sadoveanu, director general al Teatrelor și Paul Prodan, directorul Teatrului Național din București, — având și de astădată concursul d-lui Ministru Anton Mocioni, — s'au discutat și pus la punct modalitățile de colaborare a Teatrelor Naționale, la opera întreprinsă de noi.

Programul fixat atunci în linii generale, și elaborat apoi în amănunte cu administratorii celor două Teatre Naționale, cum și cu regizorii, dintre cari trebuie să amintim concursul plin de însuflețire de pricepere și de complectă confuziune cu cauza noastră, pe care ni l-a dat dl. Ion Sahighian, apreciatul regisor, azi cel mai solicitat specialist al Capitalei, dela Teatrul Național din București, — a fost apoi executat aproape în întregime.

Repertoriul celor două luni, Ianuarie și Februarie, la cât s'a limitat activitatea de început, demonstrativă și de experiență, mai precis, între 3 Ianuarie și 2 Martie, sub titlul de „Stagiunea Teatrului Românesc al Aradului, Concesiunea Asociației Ziaristilor și Publiciștilor Români din Arad”, pornită cu toate rezervele și în mijlocul unui scepticism general, din care nu au lipsit și actele de sabotaj, de reacredință, și de defetism, a cuprins următoarele 12 piese, reprezentate în 18 seri:

Avarul, Cidul, O scrisoare pierdută, Institutorii, Mușcata din fereastră, Constructorul Solness, În larg, Femeia statornică, Liebelci, Stele Călătoare, Votați o Lege Nouă și Unchiul din Provincie. Această varietate de genuri și gusturi era motivată de lipsa unei cunoașteri întemeiată pe experiență a preferințelor publicului, cum și pe posibilitățile de deplasare ale trupelor. Sub raportul din urmă, mai cu seamă repertoriul din luna Februarie, a avut de suferit unele rețușări, cari nu erau în intenția organizatorilor.

Seria de 18 reprezentații a fost executată de tot ce teatrul românesc are mai de seamă. Am dat astfel unei regiuni înalta satisfacție de a vedea perindându-se pe scena teatrului din Arad, atât de solicitată până aci de un teatru minoritar, cu tendințe neprecisate și confuze, marii actori și actrițe: D-nele Maria Filotti, Agepsina Macri, Sonia Cluceru, Elvira Godcanu, Marietta Anca, Fifi Mihailovici, Viorica Dumitriu, și domnii: N. Soreanu, Ion Sârbul, Grigorie Mărculescu, Victor Antonescu, Ion Finteșteanu, N. Săvulescu, Neamțu Ottonel, Ion Tâlván, N. Bălățeanu, Iosif Vanciu, I. Atanasiu, Baldovin, Brancimir, Cristescu, Amigdali, etc.

Felul în care actorii au înțeles să se achite de misiunea lor, a prieluit publicului nenumărate ocazii de a-i sărbători, manifestându-și astfel dragostea pentru arta desăvârșită cu care l'au desfătat iar conștiinciozitatea, preciziunea și probitatea cu care actorii s'au comportat, toți fără cea mai mică defecțiune sau lipsă de disciplină, deși nu putea fi vorba nici un moment de vre-un profit mare pentru dânsii, arată încă odată valoarea și calitatea de marcă a actorului român, care a impus organizatorilor o adresă de omagiu trimisă d-lui Paul Prodan ca expresie a deplinei mulțumiri și încântări, pe care actorii primei noastre scene au lăsat-o în Arad.

Cât privește gestiunea Stagiunii teatrale, ea a fost făcută de dnl, inginer Vladimir Eșanu, și Aurei Dămăcuș, contabil, în mod cu totul onorific. Dânșii au deschis și condus registre de pe toate veniturile și cheltuielile stagiunii, și Comitetul a hotărât ca aceste registre să fie puse la vedere publică spre a putea fi controlate de oricine ar dori să capete o icoană fidelă și asupra acestei părți a mișcării teatrale.

Pentru orientare dăm aci următoarele date:

S'au incasat:

Din subvenții*	237.000.— lei	
Din abonamente pe		
Luna Ianuarie 2 serii	80.100.— lei	
Februarie o serie	61.000.— lei	
Rețeta casei de zi pentru		
18 spectacole	85.202.— lei	
Total Venituri:	463.302.— lei	463.302.—

S'au cheltuit:

Plata Trupelor	348.000.— lei	
Regie: Imprimare, Reclame, Timbre, Impozite, Personal Tehnic, Personal de Control, Taxe către Primărie, Asistență Socială, Pompieri, Drepturi de autor, Regie	78.135.— lei	
Incălzit, luminat	21.000.— lei	
Cheltuieli de Administrație și Depasări	15.000.— lei	462.135.—

Sold creditor: lei 1167.—

COMITETUL TEATRAL

In asemenea condiții a fost împlinită etapa de început a mișcării teatrale a Aradului, care trebuie să constituie crepusculul unei acțiuni de viitor. — Bogată în experiență și sugestii, mișcarea ne impune aici o serie de concluzii și comentarii, pe cari le rezervăm unui număr festiv al Hotarului în care vom relua problema amplificată și sprijinit cu adausurile de rigoare.

* Subvenții au dat: dl. Anton Mocioni 20.000 lei, Banca Națională Centrală București 50.000 lei, Fabrica Astra Arad 45.000 lei, Prefectura Jud. Arad 25.000 lei, Primăria Arad 30.000 lei, Uzinele Electrice 15.000 lei, Camera Muncii 25.000 lei, Banca Arădană 20.000 lei, Banca Românească Centrala București 15.000 lei, Camera Agricolă 10.000 lei.

CRONICA RIMATĂ

Simfonia iernei, astăzi, de mai tremură prin munți!...
 Intre ea și Primăvară, Martie întinde punți:
 Jucăuș, cu vântu'n palme, îl răstoarnă peste noi
 Să prefacă'n praș zburdalnic, tot ce fuse eri noroi!
 Scoate fir de iarbă moale din pământul putrezit
 Și pe crengi, brodează harnic, mugurul îmbobocit!
 Nopșilor le rupe trena, haina zilei s'o cârpească
 Și scurlând întunecimea, lasă raza să tot crească!
 — Pentru noi, are rezerve și e veșnicul sanchiu,
 Că'n aceeași zi ne'mbracă și'n palton și'n pardesiul

Asta-i Martie!... Cu dânsul nu se poate nimeni pune!...
 Și de 'ncerci cumva, să-l zgândări, norii'ncepe să-i adune!
 Apelează chiar la fulger, ca să-i vină'n ajutor
 Și cu aer de trufie, ca un nou Toreador,
 Bate darabana'n streășini, intră'n coșuri, ține Cluj
 Și când scapă peste câmpuri, ca la nuntă chiue!
 Zdreanță face norii'n ceruri și-i aruncă peste noi
 Cum guvernele aruncă Legi, la lada de gunoi!
 Plouă zile'ntregi, cum plouă Jidovii în cafenele
 Deosebi Sâmbătă seara!... Cum pe noi plouă bele'e
 Decând sfânta libertate este slugă la Cenzură
 (Decând vorba nu-i gândită, decând gându-i numai... gură!)
 Plouă ca'n Arad, cu baluri; ca'n „Hotarul”, cu noui nume!
 Ca în Rusia, cu cântec și în Spania, cu... glume!...
 Și cu ploaia, vine vântul!... Bate vântul, cum azi bate,
 În societăți, ce'n formă, își zic... federalizate!
 Suflă ca'n mijloc de codru... suflă mai impertinent,
 Ca'ntr'o sală de spectacol, când e teatru... permanent!
 Că, se'ntâmplă, ca mai apoi, să vedem pe cer și soare,
 E o glumă de-a lui Martie!... Ei ne pune la ncerare,
 Cum guvernul neamăgește, când tot demisionează
 Să vedem că toată treaba rămâne... remani...ază!
 E o glumă'n stilul Iorga: când e albă, când e neagră!
 Când n'a mai rămas nimica, când ț-i-o dă iarăși... întregă!
 Asta-i Martie!... Brodează muguri noi pe crengi uscate
 Rupe norii și sfășie zările întunecate,
 Jucăuș, cu vântu'n palme, îl răstoarnă peste noi,
 Și prefacă'n praș zburdalnic tot ce fuse eri noroi!...
 Pentru noi nu are stimă... ne ia saftimbanci din Moși
 Și'n aceeași zi ne'ncalță și în ghețe și'n galoși!

CĂRȚI

»Lumini de seară« poezii, de **George Gregorian**.

Editura Cartea Românească, București

Lumina dă naștere umbrei și apele țâsnite puternic din fundurile pământului, sfârșesc a se preface în șuvoaie, curgând din ce în ce mai liniștite spre marea cea mare. Natura își are legile și interpretul gratuit al acestor legi s'a decretat cu dela sine putere: Omul.

Că acelaș Om este și el o lege, prea puțini o știu și mai puțini caută s'a tălmăcească!

Și unul dintre acești prea puțini este poetul Gregorian, izvorul de lumină care ne-a umbrit recent poeziile adunate în volumul „Lumini de seară”.

Decanul poeziei noastre de azi, aduce o notă nouă în rândul celor cunoscute de noi până azi. E o notă de regret, altoită cu amărăciune; e vibrarea unui suflet sbuciumat de neliniști, e strigătul unui mare creator.

„Eu umblu în slujba Părintelui meu.
Nu-l caut auzul în roata de sfinți;
De parle de-atarul lăptos de arginți
Il tremur în șoapte, urmându-L mereu.

„Pe mine mă chiamă din porți de rubin
In zori când coboară să-și vadă săracii!
El rândue lanuri, eu legăn copacii
Pe căile arse de vis și de chin”.

(In slujba Domnului).

Poetul chinuit de groaza unui nou măcel între oameni, strigă des-nădăjduit:

„Vecine din pervazul de visări,
Auzi tu pe sub cer
Cum tot văzduhul croncăne a fier?
Și vezi tu norii fundului de zări
Ce vin cu bălți de sânge în spinări?
Nebunii iar se-aliniază
In rânjete și pintenele hăd
Să gătue mărunta rază
Din geamurile noastre ce-și surăd”.

și ca încheiere:

„O, nu i-ar mai răbda coperământul
Pe cei ce ne izbesc ungherul

Și sparg în fândări cerul
 Cu cioburi să-și impieptue vestmântul;
 Pe cei ce n'au pus mâna pe o sapă
 Și când o pun fac groapă,
 Cât zări'e învinețind pământul!"

(Nori de fier).

Și poetul continuă să-și pună tot mai multe întrebări cu tot atâtea nedumeriri, cari de cari mai armonios versificate:

„Te țin într'o mână gândace bondoc
 Și 'n funduri de haos ai fi de ași vreal
 Și nu mă înduplec și 'n palmă te joc
 Mă păcătoșule, dragostea mea!"

(Bătrânul licurici).

sau:

„Și când te 'ngroașe anii și te seacă
 Și tremuri pe-asfințirele de scrum,
 Stă soarele ca un tâlhar în drum
 Și luna ca o bușniță pe-o cracă”.

(Strofe de seară).

și:

„Și tace visu 'n recele iatac
 Cu notele ce tac; Central University Library Cluj
 Se stinge viața de odinioară,
 Se culcă în singurătatea ei
 Ca o câmpie ninsă de cu seară!
 Și 'n fruntea mea și 'n anii mei
 Vibrând amurgul zilei ce se duce,
 Incepe să răsune din răscruce
 Cu bețe mici de dărăbană
 Lumina care-a mai rămas bălană”.

(În cântul vechi).

ca să continue în poezia „Clopotele 'n seară”, cum nu se poate mai inspirat:

„Clopotele au ceva de spus
 În lumina care a 'nserat;
 Se pornesc și sună tremurat
 Glas de jos auzului de sus.

„Clopotele care duc și-au dus
 Aur înstelatului ținut,
 Cântă pentru cei care-au tăcut
 Glas de jos auzului de sus”.

Lăsând la o parte accentul prea pronunțat a unui pesimism, pe care mărturisim că nu-l înțelegem tocmai la Gregorian, „Luminile de seară” completează simetric opera poetică a acestui mare creator; care pentru noi rămâne singurul c'asic, în val-vârtejii atâtor curente.

E, poate, singura operă poetică de azi, care merită atenția unei distincții de încoronare, fără a afla cântitori în nicio parte. (a. n.)

G. Popa Lisseanu: Date privitoare la maghiarizarea Românilor.
Edif. ziarului »Universul«

Dl. G. Popa-Lisseanu e bine cunoscut cititorilor noștri. Și până aci, am avut prilej repetit de a-i remarca activitatea de condeiu istoric, depe urma publicației sale „Isovoarele Istoriei Românilor”, apărută până acum în câteva volume. De data aceasta, în volumul ce-l menționăm, D-sa înmănunchiază o serie de douăzeci articole istorice, mare parte publicate, cu privire la maghiarizarea Românilor. Cercetătorul isovoarelor vechi istorice trece, deci, la punerea în aplicare a cercetărilor sale, în sens militant, pentru a dovedi perderile noastre etnice deodinioară și mai ales pentru a ne formula revendicări etnice.

În acest volum, — spre a remarca tezele cele mai interesante prin specificul lor ori prin actualitatea revendicării lor — tratează materii, de felul următor: Urme de sate românești delângă lacul Balaton (în Ungaria), și peste tot în Panonia, cari au fost covârșite și anulate de pe urma năvălirii maghiare de acum o mie de ani și de atunci încoaci. În aceasta categorie vine și ceea ce ni se pune despre Ungaria milenară. Dar de un interes mai apropiat sunt împărtășirile ce ni se fac în volum în raport cu Ardealul și problema secuiască, ceea ce avem — după d. G. P.-Lisseanu — s'o înțelegem așa: Secuții își au specificul lor; dar, în cursul vremurilor și până la sfârșitul stăpânirii ungurești care a forțat maghiarizarea, Români au pierdut mult element etnic, intrat în masa secuiască-maghiară. Autorul examinează problema în general, ca și în special prin cele ce ni-le spune despre familia de Români înstrăinați (baronul Ioșica, generația Czet, ș-a.), pentru ca mai la urmă să ne arate, cu dovezi de limbă românească în Vicleimul secuiesc, originea românească în mare parte a Secuților. Prin aceasta actualizare a problemei, d. G. P.-Lisseanu pune și problema: ce e de făcut pentru recăștigarea drepturilor noastre etnice în Secuime.

De altminteră, D-sa mai scrisese o lucrare, „Secuții și secuizarea Românilor”, publicată și în limba franceză, după aceea și în cea maghiară, pentru orientarea directă a Românilor secuizați. Volumul de acum întregeste lucrarea anterioară. Noi semnalăm, bucuroși și recunoscători, strădaniile de istoric și de militant, ale autorului, în slujba intereselor noastre naționale.

Gh. Ciuhandu.

C. Gane: P. P. Carp. vol. II

Opinia publică îl poate judeca acum în voie pe fostul întemeietor al „Junimii” și prim-ministru al Regelui Carol I.

Dl. C. Gane s'a străduit să dea la lumină un material vast pentru acest proces. Rămâne încă mai bătrâni să confirme sau să rectifice opera de documentare a istoricului.

Abstracție făcând însă de judecata ce se va rosti, privind acțiunea politică a lui P. P. Carp, judecată ea însuși relativă, ori de cine va fi pronunțată, opera d-lui C. Gane rămâne un vast tratat de istorie politică, de cel mai mare interes pentru noi și posteritate, o carte de rară frumusețe.

În viitor, cine va vrea să cunoască epoca de frământări politice dela jumătatea veacului trecut și începutul veacului al XX-lea, epocă fecundă și glorioasă pentru neamul românesc, va trebui să diseca lucrarea excepțională a d-lui C. Gane.

Cu sârguință de admirat — a adunat și cernut un material imens, cea mai prețioasă sursă de informație politică pentru cunoașterea dezvoltării statului român modern.

Lunga domnie a Regelui Carol I, cu toate evenimentele ce i-au consacrat strălucirea, începuturi'e războiului eliberator, ca și sfârșitul epocii lui P. P. Carp — sunt minuțios relatate și analizate. Și dacă lui P. P. Carp i s'ar putea reproșa unele scăderi politice, refuzul de a sfărâma cătușele unui conservatorism politic, socotit în discordanță cu spiritul înaintat al vremii lui — rămâne ca posteritatea să știe că octogenarul înmormântat la Tibănești a sintetizat suprema personificare a caracterului. Despre P. P. Carp se va spune oricând că a fost un om politic dintr'o bucată. Mai mult decât vasta lui cultură și temperamentul său de luptător înnăscut, caracterul de fier, clasic, al lui P. P. Carp rămâne o perlă strălucitoare în analele politice.

Adversar și combatant dintre cei mai temuți, dar respectați, P. P. Carp n'a putut admite nici un compromis de idei, nici o tranșacție de convingeri. E ceea ce l-a făcut stimat în fața unui rege mare, în fața națiunii întregi.

Caracterul, iată școala ce ne-a rămas dela P. P. Carp. Și, să recunoaștem, această școală ne lipsește mai mult ca ori când.

La moartea lui P. P. Carp, un adversar se exprima astfel:

„I-am fost adversar toată viața, pentru că era un conservator convins, în accepția strânsă a acestui cuvânt... Dar în pletora de politicieni cari au condus țara românească, P. P. Carp se ridică viguros, ca o impresionantă excepție, ca un om de convingeri pe care le apăra și le exprima fără teamă, ca un om căruia puterea i-a fost mereu mijloc și nu scop, așa că o arunca cu dispreț dela sine oridecâteori ar fi trebuit să sacrifice o convingere; în fine ca un om incapabil de a face tranșacții cu onoarea...”

M. Sa Regina Maria, într'o scrisoare de condoleanțe, trimisă d-nei Carp, spunea:

...„Mai târziu când s'a întors norocul, când visul României a fost realizat, Ne gândeam că poate bărbatul D-tale nu mai e supărat pe Noi. fiindcă tot ceea ce crezuse el se surpase și tot ceea ce crezusem Noi se înfăntuise. Dar firește că n'am știut niciodată ce gândea el despre toate acestea. Eu, care foarte în deosebi eram combătută de el, am păstrat totuși un colț în inima Mea pentru bătrânul, cinstitul gentleman, care mi-a spus în viață deseori adevăruri...”

Acesta a fost P. P. Carp.

Nicu Polizu Micșunești: Nicolae Filipescu. (Insemnări 1914-1916)

Nicolae Filipescu rămâne o măreață figură istorică proiectată pe orizontul anilor ce au precedat realizarea idealului nostru național. Intre doua tabere adverse, între germanofili și antantști, cu intermezzo-ul neutralității, Nicolae Filipescu a fost o punte dinamică de intersecție. Acțiunea chibzuită a unui guvern prezidat de un alt mare român și patriot, Ion I. C. Brătianu, pe tema întrării României în război, se ciocnia în creștet cu acțiunea unui alt partid, desavuată de poporul român. Nicolae Filipescu a suplinat ezitarea guvernului; ca să eșim din neutralitate. A pregătit opinia publică pentru pasul acesta hotărîtor și, mai presus de toate, s'a dovedit un mare patriot. Viziunile lui s'au împlinit; speranțele lui n'au fost desmințite.

Dacă dela Nicolae Filipescu ne rămâne amintirea unui mare ministru de război, a unui conservator cu vederi înaintate, gata să împlinască justele revendicări social-politice ale clasei de jos, patriotismul lui le întrece pe toate. Iubirea de țară îmbracă forme impresionante la Nicolae Filipescu.

Pentru a arăta cum gândia și vedea Nicolae Filipescu situația noastră între anii 1914-1916, faza dramatică a intrării noastre în război, un devotat discipol al patrioțului, dl. Nicu Polizu-Micșunești, fost ministru, publică acum în volum toate discuțiile avute cu înflăcărutul susținător al politicii antantiste. Sbuiciumul de fiecare zi al lui N. Filipescu nu se putea mai bine evidenția și cunoaște decât răsfoind aceste însemnări, dacă autorul le-a redat întocmai, ceea ce credem că a făcut-o.

Dl. N. Polizu-Micșunești schițează și o bibliografie a lui Filipescu, caracterizându-i formația intelectuală și vederile politice, pentruca apoi să noteze, aproape zilnic, evenimentele din anii 1914-1916, cari au consumat atât de mult sufletul și mintea aceluia ce, de durere, muria într-o zi de Septembrie, în 1916.

Nicolae Filipescu s'a stins profund sguduit de vestea dezastrului armatei dela Turtucaia, deși o boală îi minase fizicul. Marea lui credință era crud desamăgită, dar întâmplările ce au urmat i-au dat dreptate postumă.

Când a închis ochii — Nicolae Filipescu ținea mâna întinsă pe hartă, deasupra Ardealului. Era ultimul lui gând, suprema vrere ca provincia iubită să fie eliberată. Cu dorul acesta a intrat în veșnicie.

Omagiul lui Nicolae Filipescu, la douăzeci de ani după tragica lui dispariție, este o pagină frumoasă și glăsuitoare pentru generațiile noi, cari trebuie să cunoască viața și patriotismul acestui falnic brad de român.

Dl. Nicu Polizu-Micșunești și-a împlinit o pioasă datorie de recunoștință față de cel ce l-a cinstit cu încrederea lui.

Octavian C. Tăslăuanu: Amintiri dela »Luceafărul«

Povestea fermecată a revistei „Luceafărul” am vrut să o auzim de mult, din gura unuia care a trăit în inima lui fecundă. Tinerii, în deosebi, sumar informați din manuale școlare, articole răslețe publicate în reviste și ziar, cu ocazii festive, așteptau să savureze istoricul mișcării tinerilor dela revista apărută la Budapesta, înainte cu treizeci de ani.

Dl. Octavian C. Tăslăuanu, al cărui nume rămâne legat de ființa revistei, fiindu-i animatorul neobosit din zilele de glorie și amărăciunii — a scris povestea așteptată a „Luceafărului”, cu talent, vervă, oarecare patimă și cu precizări inedite.

Geneza „Luceafărului”, succesele lui, însemnătatea luptei literare și politice dusă de revistă, vestalele lui și portretul foștilor colaboratori sunt capitole ce încântă cetind Amintiri dela „Luceafărul”.

Autorul scrie și un capitol interesant din trecutul ziaristic și politic al Aradului.

La Arad, apărarea vestita „Tribună”, condusă de Ion Russu-Șirianu. Ziarul susținea o apropiere politică față de Tripla-înțelegere și mai ales față de Ungaria. Partidul național era potrivnic acestei tendințe. Lupta de exterminare între aceste tabere o începuse Ilarie Chendi, cu verva lui inepuizabilă.

Partidul național susține atunci apariția ziarului „Românul”, condus de Vasile Goldiș.

Tribuniștii se intitulau și așa le spuneau toți „tinerii oțeliști”. Lupta a continuat cu înverșunare și ar mai fi durat cine știe cât, dacă nu se ajungea la desființarea „Tribunii”. Lupta a rămas însă istorică.

„Românul” a devenit un mare ziar de opinie publică și luptă națională. Printre articolele cari au stârnit multă vâlvă — a rămas unul scris de dl. dr. Al. Vaida-Voevod, prin care era acuzat ca trădător poetul Octavian Goga, dela „Luceafărul” și tribunist. De trădare era acuzat și ziarul „Tribuna”.

Articolul buclucaș a fost poreclit „atentatul” d-lui dr. Al. Vaida. Dl. Octavian Goga era acuzat că a dus tratative politice cu fostul ministru Kristoffy.

Aceasta este originea „atentatu-ui”. S'a instituit un juriu, din delegații părților, prezidat de Andrei Bărseanu, președintele „Astrei”. Dl. Oct. C. Tăslăuanu, delegatul poetului, împreună cu cel trimis de dl. dr. Vaida, au avut o întrevedere cu Kristoffy și atunci s'a stabilit că acuzatul n'a tratat nimic cu fostul ministru maghiar. S'a încheiat un proces verbal, ale cărui concluzii au fost că cei doi fruntași români au căzut victima unei erori, dar că buna lor credință nu poate fi pusă la îndoială.

Arădanișii vor răsfoi cu explicabilă curiozitate paginile închinatelor de autor unui moment din istoria ziaristiceii ardelenene, pentru că „Tribuna” și „Românul” au fost gazete cunoscute și apreciate.

Autorul ne promite însă o istorie mai lungă a „Luceafărului”.

Ion I. Pogana.

Cornelia C. Bodea : Cetatea Desnei, dela primele dibuiri, până la căderea în ruină

Cetitorii noștri, de sigur, au fost plăcut surprinși din prilejul studiului, început a se publica sub acest titlu, în numărul nostru trecut și care se isprăvește în numărul de față, ca parte primă a unei lucrări ce va fi continuată. Și, tot așa ca noi, se va fi bucurat cititorul, că o tânără-studentă din acest județ a tratat dificila chestiune de mare interes istoric loca', cu o bărbătească străduință și mare răbdare la consultarea multor izvoare istorice. Din cuprinsul acestei scurte și temeinice monografii se desprinde urgia vremurilor și a oamenilor răi, printre cari s'a scurs viața românească a locului, pînă de necazuri și chiar de nădejdi, într'o clipită, când Mihai Viteazul trecea, prin ținutul Zărandului, — poate, tocmai pela Dezna — spre Beiuș, în drumul său către Viena împărătească. Ceeace autoarea a îngrămădit în monografia sa, cu prisosință de informații istorice mai mult despre străni — printre cari scoate la iveală amărâta viață românească a vremii, din Dezna și împrejurime, ne dă dovada de zel și pricepere și temeiul de bune nădejdi, și cu privire la partea a doua a lucrării sale — și a altora, în șir, pe care le nădăjduim. Ne oprim la aceste nădejdi, bucueroși de a fi încadrat acest condeiu în revista noastră, unde-i este locul, binevenit și binemeritat, și că autoarea, în cele din urmă, s'a învoit, — deși cu greu, în modestia sa — să i se reproducă studiul în broșură, pentru a o putea avea și alții decăt cetitorii revistei noastre. In alt număr vom putea anunța și costul broșurei, care va avea și câteva clișee.

Gh. Ciuhandu.

INSEMNAȚII

PREOȚII ȘI POLITICA. Lupta dintre autoritatea laică, Ministerul Cultelor, și autoritatea bisericească competentă, Sfântul Sinod, a alunecat pe panta discuției pe două planuri și după două logice. Deoparte, Ministerul Cultelor constată o stare de fapt: politicianizarea bisericii, o abdicare dela principiile evanghelice manifestată de slujitorii altarului, prinși în vârtejul luptelor de partid, a patimile ce le irvolbură în sufletele oamenilor și cu josnicia la care pretează. De altă parte, Sfântul Sinod argumentează dreptul, firesc de altmîntreli, al preotului de a fi în fruntea cohortelor de credincioși drumețind și luptând pentru atingerea idealurilor sociale și naționale; așa cum era în vremurile de asuprire, când Biserica era singurul și ultimul bastion al rezistenței neamului amenințat în însăși existența sa; nu mai departe decât acum două decenii Biserica era una, trup și suflet, cu națiunea, cu a cărei năzuinți naționale se identificase. Este firesc ca, odată cu schimbarea condițiilor politice, să urmeze o despărțire de drumuri și idealuri între Biserica și națiunea cuprinsă în hotarele unui Stat investit cu autoritate politică independentă. Altele sunt împrejurările, altele interesele. De aci, două concepții la fel de îndreptățite logiceste: a Statului care prea o Biserica ideală, neîntinată de omenescul josnic al luptelor facțiunilor de neam, și a Sinodului care vrea o Biserica vie, activă, catolică, situată mereu pe linia năzuințelor și prefacerilor substanțiale și sufletești ale neamului, polarizând în jurul crucii energia, dinamismul și virtualitățile declanșate ale poporului românesc. *Statul protestantizant în fața Bisericii ce se vrea catolicizată inconștient.*

Năzuința Bisericii, așa cum se desprinde din comunicatul Sf. Sinod — expresia sobornicității Bisericii ortodoxe, — este foarte frumoasă, mărturisind o vreau de integrare permanentă în devenirea națiunii, o dorință de îndreptare pe căile morale ale preceptelor hristice a manifestărilor spirituale și sociale ale românismului. Dar, în fața stărilor de fapt, care ne cheamă la realitate, svărlindu-ne față cu brutalitate fenomenul întristător al preoțimii înstrăinată de culmile înalte, albastre și ozonate ale ideurilor evanghelice; în fața preoțimii înfeodate curentelor politice, cu inevitabilul orolor de subiectivitate și egoism patimaș, cu complectă dezinteresare de idealul apostolic, trebuie să dăm dreptate acțiunii Statului, chiar dacă temeiul acestei acțiuni este altul decât cel mărturisit, urmărindu-se, adică, meschine scopuri, sau, poate, explicația este a se căuta în „teofobia” manifestă a Statului democratic, denunțată de André Tardieu. (Teofobie provenită din adversitatea de autoritate. Într-unul și acelaș stat nu poate exista o altă autoritate în afară de cea laică și oficială. Este cunoscută lupta veacului XIX occidental, dintre Stat și Biserica).

Oricum, însă, în cazul nostru particular, inițiativa și hotărîrea Statului, indiferent de motive, nu poate fi decât binevenită.

(t. b.)

N O T I E

— Pan, vechiul nostru prieten și colaborator, poet inspirat și discret satiric al actualității, își reia cu numărul de față activitatea la „Hotarul”. Savuroasele cronici rimate ale lui Pan înregistrează glumeț, lună de lună, o parte din străduințele promotorilor mișcării culturale din ținutul nostru. Este desertul pe care ne permitem să-l oferim celor cărora oboseala vârstei și preocupări de ordin mult mai înalt, le-a impus un regim de privațiuni literare și culturale.

— Părintele stavofoar dr. Gh. Ciuhandu a fost proclamat membru de onoare al Sindicatului Presei Române din Ardeal și Banat, în ședința din 17 Martie c. a acestei organizațiuni profesionale, pentru „activitatea publicistică, națională, bisericească și culturală”, precum și „pentru interesul constant” față cu „tradiția gazetăriei românești din Transilvania”.

Este o modestă și indirectă recunoaștere a bogatei activități publicistice pe care distinsul nostru colaborator și director al revistei Biserica și Școala, a început-o cu 40 de ani în urmă în Tribuna Poporului.

Cinstea ce i s'a făcut părintelui Ciuhandu se răsfrânge și asupra acelor care îl au azi în mijlocul lor...

— Necesitatea apariției la timp ne obligă să amânăm pentru numărul viitor dările de seamă despre volumele unor autori cari au o strânsă legătură și cu noi și cu Aradul. Este vorba despre:

Eu... poeme în versuri și în linii, de Marcel Olinescu,

Poeme în proză, de Tiberiu Vuiuș și

Tără, poemul epic al lui Aron Coțruș.

Trei autori, trei temperamente literare, trei creațiuni distincte și ca rezonanță sufletească și ca realizare plastică — toți trei arădani!

Regionalismul nostru literar și cultural are de ce să fie mândru.

— Lupta împotriva anarhiei literare face din zi în zi tot mai mulți și mai însemnați adepți. Iată-l pe d-l Ion San-Giorgiu deschizând cu „Note pe marginea unei băți literare” o serie de foiletoane în „Curentul”. Iată-l pe vigurosul poet oltean Radu Gyr denunțând în Revista Dobrogeană (7-9, 1937) putregăul moral și spanacul literar ce se ascunde îndărătul „Curentelor de avangardă în literatura română”. Iată, în sfârșit, că însăși Academia Română — în frunte cu N. Iorga, I. Al. Brătescu-Voinești, I. Simionescu, etc. — începe lupta de epurare, trimițând pe autorii pornologi și pervertiți în fața judecătorului de instrucție. Este, într'adevăr singura instanță care poate pune capăt desfrâului anarhic. Pentrucă cenzura are cu totul alte preocupări...

— Comitetul de redacție al revistei „Hotarul”, își ține ședințele săptămânale în fiecare Sâmbătă, orele 17.30 în localul „Concordia” din str. Vasile Goldiș 6. Toți colaboratorii din Arad și provincie cari doresc să participe sunt bine primiți, ședințele comitetului fiind publice.

— Numărul viitor al „Hotarul”-ui va apare între 20-25 Aprilie c. Colaborările se primesc până la 15 Aprilie c. inclusiv.